

HEGEMONİK ERKEKLİK BAĞLAMINDA ERKEK MALİ MÜŞAVİRLERİN
GÜNDELİK HAYAT PRATİKLERİ: UŞAK İLİ ÖRNEĞİ
THE DAILY PRACTICES OF MALE CERTIFIED PUBLIC ACCOUNTANTS IN THE
CONTEXT OF HEGEMONIC MASCULINITY: A CASE OF UŞAK PROVINCE

Sevcan KARCI¹, Mehtap KARAKOÇ²

1. Arş. Gör. Dr., Uşak Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
sevcan.karci@usak.edu.tr,
<https://orcid.org/0000-0002-5114-8772>
2. Dr. Öğr. Üyesi, Uşak Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi,
mehtap.karakoc@usak.edu.tr,
<https://orcid.org/0000-0003-0349-4571>

Makale Türü

Araştırma Makalesi

Article Type

Research Article

Başvuru Tarihi

02.04.2022

Application Date

04.02.2022

Yayına Kabul Tarihi

08.08.2023

Admission Date

08.08.2023

DOI

<https://doi.org/10.30798/makuiibf.1097703>

Öz

Bu çalışma, hegemonik erkeklik değerlerinin taşrada gündelik hayat pratikleri üzerinden nasıl inşa edildiğini tartışmaya açmıştır. Küresel düzlemde yaşanan erkeklik krizinin taşradaki bir sahada incelenmesini temel alan çalışma hegemonik erkekliğin inşasındaki ilişkiselliği erkeklerin dilinden anlama çabasıdır. Bu noktadan hareketle bu çalışma bahsi geçen ilişkiselliğin taşrada yaşayan üst-orta sınıf erkeklerin anlatılarından hareketle hem kadınlar hem de diğer erkeklikler karşısında nasıl inşa edildiğini tartışmaktadır. Çalışma, Uşak'ta mali müşavirlik yapan sekiz erkekle yapılan yarı-yapılandırılmış derinlemesine görüşmelerin betimsel analizine dayanmaktadır. Çalışma hem erkekler arasındaki hem de erkeklerin farklı kadınlıklarla kurduğu ilişkiyi göstermesi açısından önemlidir. Sahadan edindiğimiz bulgular Türkiye'de hegemonik erkekliğin göstergelerinin literatürdeki tespitleriyle uyumaktadır. Erkeklik krizi taşrada, küresel eğilimlerle kısmi bir paralellik göstermektedir. Hegemonik erkeklik değerlerinde bir değişim olsa bile bu değişimin çok yavaş olduğu tespit edilmiştir. Taşra erkekliği, hegemonik erkekliğin evli, eğitilmiş, üst-sınıf, güçlü, prestijli olma gibi özelliklerini taşıyabildiği gibi aynı zamanda taşraya özgü erkeklik örüntülerini de aynı erkeklik formunda barındırma becerisi göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Hegemonik Erkeklik, Erkek Mali Müşavirler, Kalitatif Yöntem, Uşak

Abstract

This study has opened up for discussion on how hegemonic masculinity values are built through daily practices in the rural. The study, based on analysis of the global masculinity crisis in the rural, is in the aim of comprehending the relationality in the formation of hegemonic masculinity through the language of men. From this point of the view, this study discusses how the aforementioned relationality is constructed in the face of both women and other masculinities, based on the narratives of upper-middle class men living in the countryside. This study is based on the descriptive analysis of semi-structured deep interviews made with eight men who are public accountants in Uşak. The study is significant in terms of showing the relationship not only among men but also the relationship men form with other femininities. The findings we have reached from the field show a match with the proofs in literature describing the descriptors of hegemonic masculinity in Turkey. Masculinity crisis in the rural shows a partial parallelism to global tendencies. Even though there happens a change, it is possible to say that the change is very slow. Provincial masculinity can carry the characteristics of hegemonic masculinity such as being married, educated, upper-class, powerful and prestigious, as well as showing the ability to contain the masculinity patterns specific to the rural in the same form of masculinity.

Keywords: Hegemonic Masculinities, Male Certified Public Accountants, Qualitative Method, Uşak

EXTENDED SUMMARY

Research Problem

The study aims to examine the dimensions of a global masculinity crisis conducting by a fieldwork in the rural. Public accountants summarizes the reasons of corrosion in masculinity. The details given by them while explaining the difference between a seal and a stamp led to new findings in parallel with the findings in the literature. Connell emphasizes that hegemonic masculinity can only be understood in relation to its opposite women. Demetriou's concept of "internal hegemony", which tries to further strengthen Connell's statements, provides a convenient basis for understanding this example. The concept of internal hegemonia makes it easy to distinguish different masculinities in different men. Demetriou states that examining the reflection of class, ethnic and religious inequalities such as black men to white men, upper-class men to low-class men, and straight men to gay men is functional to understand gender inequalities (Demetriou, 342). The interviewed person symbolizes the superiority established by certified public accountant over public accountants through an significant memory image. The economic social border between a seal and a sample shows that even the masculinities which look the same have the ability of producing different superiority relations. According to the interviewee, who explained that men's preference to drive a big car is not because of the need but because of the need to show a superiority, the basic characteristic of masculinity is the feeling of superiority, and the best way to feed this feeling is to earn more money.

Research Questions

This study purposes to explain the role of masculinities and femininities in the process of guaranteeing power relations, which the process benefits to men. Within this context, this study was prepared with the data gathered from the interviews that made with eight men in Uşak. They have been working in Uşak for a long time and have a voice in their profession. This will help us to understand how the characteristics of being a man are built in the collective memory.

Literature Review

In the literature, Connell masculinity studies are guided by the dominant concept of hegemonic masculinity. With this concept, he states that different masculinity crises need to be reformulated in global, national and local contexts (Messerschmidt, 2019). On the other hand, the crisis of masculinity brings along a masculine restoration process (Berktay, 2020). Both the construction and crisis of different masculinities are formed within the collective memory, and the formation of memory is related to forgetting and remembering (Halbwachs, 1997). If societies can reconstruct the collective memory with the "frame" in which they connect with the lived events, they will forget what is outside of this "frame" (Assman, 2001). This dimension of remembering and forgetting also explains that memory is built. Collective memory is the result of an intersection as explained in Halbwachs. The collective memory constructs masculinity phenomenon. The metal baggage of masculinity is not meaningful without evaluating the components or the intersection functions of those components.

Methodology

In the research, semi-structured interviews were conducted with eight male public accountants one of whom is a certified public accountant. Methodological debates in social science research often lag behind changing paradigms. It is thought that the trigger of this situation hidden inside the collective memory of social scientists. While the qualitative method is constantly criticized for its limitations, we believe that the diversity and richness of experience, memory and language are sacrificed for the "scientificness of numbers". For instance, it is ignored that the main feature of a good research, opening the door to new research, can be revealed with the best qualitative method. On the other hand, the realities in a field notebook are not discussed. The hierarchical structure revealed in the relationship between the researcher and the interviewer during the fieldwork turns into another inequality created by being a "female" researcher in some interviews in this field. It is considered valuable to explain this feeling in the field in detail here. This feeling caused some of the talks not to be deep enough. This point constituted the limitation of the research.

Results and Conclusions

In the interviews conducted within the scope of the research, it was clearly seen in the field that men do not think much about being a man, and when they do, they use contradictory statements. It has also been determined that "power" continues to draw the general framework of masculinity, even if the experience of masculinity changes over time in Turkey. Sometimes this power is muscle power, sometimes it turns into emotional power and sometimes class power. All of the interviewees stated that women are more ambitious, more productive, more talented and more productive when working in business life. However, all men used these definitions for office staff women, that is, for women who help them. The boundaries drawn by the space and the group on different masculinities and the opportunities offered in the countryside can be evaluated in two dimensions. While having fun in social life, the limitation of the space and the pressure of the group cause men to feel pressure on them. On the other hand, the comfort area offered by the advantages of the status acquired in the country makes it difficult to give up these opportunities. Instead of "muscle, beard and pants" which are the expressions of masculinity in the body, a model of "successful, proud and hardworking" man comes to the fore. It is frequently stated by men interviewed that men always have to work and earn money. According to men, the basis of masculinity is to be strong and not to show their emotions too much. Men's emphasis on masculinity over power is a situation encountered in different contexts in the field. Power can also be caused by profession, muscle strength, and being able to control their emotions. The masculinities that defend the homeland, protect the honor and promise security to women are just different manifestations of the same man. This field which has presented a lot of data on the construction methods of the language of masculine domination, has shown that the transformation dimension of the masculinity crisis on the global level is not yet palpable in the rural.

1. GİRİŞ

Türkiye'de son yıllarda toplumsal hafızada daha önceki yıllarla kıyaslanamayacak bir değişim yaşanmakta ve bu durum erkeklerin farklı erkeklik krizleriyle karşılaşmasına ve bu krizden kaynaklı yeni erkeklik pratikleri geliştirmesine neden olmaktadır. Kandiyoti'nin "eril restorasyon", Berktaş'ın "biraderlik sözleşmesi" (Berktaş, 2020) olarak adlandırdığı toplumsal hayatta yaşanan bu dönüşüm kimlik siyasetinin ön plana çıkmasıyla ilişkilendirilebilmektedir. Eril restorasyon, kadınların giderek güçlendiği toplumsal hayatta; erkeklerin kaybolmakta olan avantajlarını yasalarla, kaba kuvvetle geri almaya çalışmasını ifade etmektedir. Eril restorasyon bazı şartlar altında artık ataerkil pazarlığın da yerini almaya başlamıştır (Kandiyoti, 2019). Literatür incelendiğinde, erkeklikle ilgili çalışmaların kadın çalışmalarından doğduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Erkeklerle eşit haklara sahip olmak için dalgalar halinde tarihsel süreç içerisinde yayılan feminist hareketler 1990'lara geldiğinde "tarihin demokratikleşmesi" ile toplumsal hafızada kimliklerin canlanmasıyla yeni bir boyut kazanmıştır (Nora, 2006). Bu süreçte farklı erkeklikler özellikle Batı literatüründe tartışmaya açılmıştır. Nora'nın tarihin demokratikleşmesi olarak tanımladığı süreç, bugüne kadar egemenlerin tarihinin görmezden geldiği ötekilerin de tarih anlatısı içine dahil edilmesini ifade etmektedir (Nora, 2005). Toplumsal hafızanın patlaması olarak adlandırılan bu süreç kimliklerin önemini yeniden hatırlatırken kimlikler arası ilişkiselliğin kesişimsel olarak (etnisite, cinsiyet, sınıf, inanış biçimleri vb.) anlamlandırmayı da gerekli kılmıştır. Bahsi geçen bağlamda bu çalışma, toplumsal hafızada farklı erkekliklerin erkek olma deneyimini kendi anlatıları ışığında karşıtlarıyla kurdukları ilişkisellik üzerinden açıklama çabası içinde olacaktır.

2. FARKLI ERKEKLİKLERDEN HEGEMONİK ERKEKLİĞE BİR SESLENİŞ

Literatürde Connell erkeklik çalışmalarına başat kavramı hegemonik erkeklikle yön vermektedir. Bu kavramla farklı erkeklik krizlerinin küresel, ulusal ve yerel bağlamlarda yeniden formüle edilmesine ihtiyaç olduğunu ifade etmektedir. (Messerschmidt, 2019). Diğer yandan erkeklik krizi, eril bir restorasyon sürecini de beraberinde getirmektedir (Berktaş, 2020). Farklı erkekliklerin inşası da krizi de kolektif hafıza içinde oluşturulur ve hafızanın oluşumu unutma ve hatırlamayla ilişkilidir (Halbwachs, 1997). Toplumlar kolektif hafızayı, yaşanan olaylarla bağlantı kurdukları "çerçeveyle" yeniden inşa edebiliyorsa bu "çerçeve" dışında kalanları unutacaktır (Assmann, 2001). Hatırlama ve unutmayla ilgili bu boyut, hafızanın inşa edildiğini de açıklamaktadır. Sancar'a göre erkeklik çalışmalarının erkeklik diye tanımladıkları cinsiyet kategorisinde "erkeklerin davranışları mı, kimlik olarak kurulmuş erkekliği mi, ilişkisel olarak temsil edilen erkekliği mi, imge olarak sunulan erkekleri mi, söylem olarak kurulmuş erkekliği mi kastettiği mi ya da doğrudan yaşanan, gözlenen ve pratik olarak icra edilen erkeklikten mi bahsedildiği açık değildir" (Sancar, 2008a). Sancar'ın açıkladığı bu erkekliğin performatif yönü toplumsal hafızada kurulmuş farklı erkekliklerin unutma ve hatırlamayla

yeniden kurulabilme kabiliyetiyle de ilişkilidir. Hegemonik erkeklik, Connell tarafından "farklı erkeklikler ve farklı kadınlıklar arasındaki ilişkisellikten doğan eşit olmayan toplumsal cinsiyet ilişkilerini meşrulaştıran belirli bir süreçte toplumda kabul gören erkekliğin özel bir biçimi" olarak kavramsallaştırılmıştır (Borkowska, 2020). Connell'a göre kadınlık ve erkeklik birer "öz" değil; yalnızca belirli ilişkilerin belirli bir zamanda yaşanma biçimleridir (Connell ve Messerschmidt, 2005). Yani kadınlık ve erkeklik durağan tipolojiler değil yaşamın psikolojik biçimle cinsiyet eşitsizliği içinde yeniden üretimdir (Connell, 1998). Hegemonik erkeklik ise farklı erkeklikleri ve farklı kadınlıkları yönlendirme, baskılama, iş birliği yapma, düzenleme, yönlendirme, kontrol etme gibi yöntemler kullanan erkeklik formlarından sadece biridir (Connell, 1987). Erkekten güçlü, cesur, sert olması, rasyonel olması, karar verici olması, duygularına hâkim olması, kadınları koruyup kollaması, iş hayatında rekabetçi ve başarılı olması (Erbuğ, 2021), "kadınlığı devamlı inkâr etmesi" (Kimmel, 2013), kadınsı davranışları aşağılaması beklenmektedir. Connell da hegemonik erkekliğin en belirleyici özelliklerinin; heteroseksüel olma, bir aileye sahip olma, güçlü olma ve mutlaka iyi bir iş sahibi olmakla ilişkili olduğunu altını çizmektedir. Bütün bu bilgi birikimden yola çıkarak bu çalışma bahsi geçen ilişkiselliği taşrada yaşayan üst-orta sınıf erkeklerin anlatılarından hareketle hem kadınlar hem de hegemonik erkekliğin diğer erkeklikler karşısında nasıl inşa edildiğini tartışmaya açacaktır. Bahsi geçen ilişkisellik çalışmaların sahayı farklı açılardan değerlendirmesiyle ancak anlaşılabilir. Bu nedenle sahada değişen erkeklikleri farklı boyutlarıyla tartışmaya ihtiyaç bulunmaktadır. Hegemonik erkeklik kavramını yeniden tartışan Messerschmidt de bu ilişkiselliğe dikkat çekmektedir:

“Hegemonik erkekliğin, vurgulanan kadınlık -ve hegemonik olmayan erkeklikler- ya da hegemonik erkekliği tamamlayan, ona itaat eden ve ona tabi bulunan kadınlık biçimleriyle kurduğu ilişki dışında bir anlamı yoktur. Bu bağlılık ve üstünlük ilişkisinin meşrulaştırılması, hegemonik erkekliğin anlamını ve özünü ortaya çıkarır (Messerschmidt, 2019).”

Hegemonik erkeklik anlam dünyası içinde inşa edilen cinsiyetler arası bir ilişkiler, etkileşimler ve dönüşümler ağının bir yansımasıdır. Bu bağlamda hegemonik erkeklik ancak diğerleriyle kurduğu ilişki üzerinden keşfedilebilmektedir. Örneğin Connell erkeklikle girdiği pazarlık sonucu iktidardan daha fazla pay alan kadınlık halini "vurgulanan kadınlık" olarak tanımlar ve hegemonik erkeklik kavramına tekabül eden bir kadınlık halinden bahsetmez. Bununla birlikte bütün farklı kadınlık ve erkeklik biçimleri toplumsal hafızada hegemonik erkekliğe göre şekillenmeye devam ettiği sürece hegemonik erkekliğin varlığını sürdürmesi mümkün gözükmektedir. Diğer yandan erkekliğe ilişkin beklentiler hegemonik erkekliğin var olma kaynağıdır (Altındal, 2021). Gramsci'nin de belirttiği gibi, “ezilenlerin bilinci, yöneticilerden süzülen değerler ile doğrudan doğruya kendi pratik deneyimlerinden doğan inançlardan oluşan çelişkili bir karışımdır” (Eagleton, 2005). Hegemonik erkekliğin "diğerleri" hegemonik erkekliği referans alarak bir bilinç üretir. Bahsi geçen çelişkili bilinç üretim hali, ezilenlerin bilincinin hegemonya sahipleri tarafından toplumsal hafızada inşa edilmesi sonucunu doğurur ki bu inşa hegemonik erkeklikliğin "hafıza görüntülerinin" faili olduğunu göstermektedir.

Kadınlar ise farklı stratejilerle iktidardan pay almaya çalışırlar. Bu pay alma formları farklı kadınlık hallerinde farklı şekillerde ortaya çıksa da genel olarak eril tahakküme itaat ile uyumlanır (Connell, 1987). Connell'a göre toplumsal cinsiyet hegemonyası sadece kadınlığın ikincil konuma itilmesini sağlamaz, diğer erkekliklerin de ötekileştirilmesini de sağlar. Connell'in "işbirlikçi kadınlar" olarak nitelendirdiği kadınlık hali ürettiği direnme ya da işbirliği stratejileri ve stratejik boyun eğmeme şekilleriyle, erkekliğin sınırları içinde belirlendiğinden yine erkeğin kadın üzerindeki egemenliğine hizmet eder (Schippers, 2007). Hegemonik erkekliğin farklı kadınlıklarla kurduğu farklı ilişkiler erkeğin kadın üzerindeki egemenliğini sağlama alan mekanizmalardan biridir. Bu şekilde Connell erkek egemenliğinden eşit pay alan tek tip bir erkek yerine ataerkil sistem içinde müzakere ederek inşa edilen çoğul erkeklikleri açıklamıştır (Bozok, 2019). Diğer bir deyişle evrensel bir erkeklik yerine farklı ve çoğul erkeklik deneyimlerinden beslenen "erkeklikler" söz konusudur (Bozok, 2009). Bahsi geçen farklı erkekliklerden biri taşra erkekliğidir; mekânla yakından ilişkilidir ve çoğul erkeklik deneyimleri aracılığıyla toplumsal hafızada inşa edilir. Bu nedenle hegemonik erkeklik kavramının incelenebileceği düzlemlerden biri olan "yerel" düzey bu çalışmanın çıkış noktasıdır. Yerel düzey, yüz yüze ilişkilerden beslenen aileler, örgütler ve orta ölçekli topluluklarla ilişkilidir ve yaşam öyküsü yöntemiyle analiz edilebilir (Altındal, 2021).

Connell'ın yaptığı çok yönlü ve ilişkiyel analiz hegemonik erkeklik kavramını erkeklik çalışmalarına yön veren mihenk taşı olmasını sağlamıştır. Sosyal bilimlerin her alanında olduğu gibi erkeklik kavramına ilişkin temel kabuller tarihsel süreçte değişim göstermiştir (Demirci, 2021). Connell'in takipçileri de kavramı geliştirmeye çalışmışlardır. Demetriou, Connell'in hegemonik erkeklik kavramını ikili bir sınıflandırmaya tabi tutarak kavramı geliştirmiştir. Erkekler arası tahakküm ilişkilerini anlamaya çalışan "içsel hegemonik erkeklik", hegemonik erkekliğin kadınlar üzerindeki üstünlüğünü anlamak için "dışsal hegemonik erkeklik" kavramını kullanmaktadır (Demetriou, 2001). Connell ise Demetriou'nun içsel hegemonik erkeklik kavramı yerine "madun erkeklikler" kavramını kullanmıştır. Fakat Demetriou madun erkekliğin farklı erkeklikler arasındaki üstünlük ilişkisinin nedenlerini açıklamakta yetersiz kaldığını düşünür. Coles ise erkekliğin bir mozaik gibi olduğunu, her erkeğin hedefinin hegemonik olmak olmadığını değerlendirir ve Bourdieu'nun kavram setleriyle Connell'in hegemonik egemenlik kavramını sentezleyerek kavrama farklı bir boyut kazandırmaya çalışır. Erkekler, hegemonik erkekliğin tanımlamalarını referans alarak kendi yaşam biçimleriyle uyumlaştırarak yeni, kendilerine özgü, yeni kıstasları bir mozaik döşer gibi inşa ederler (Coles, 2008). Coles'un bu yaklaşımı farklı erkekliklerin birbirleriyle çelişmeden toplumsal hafızada varlığını sürdürme kabiliyetini nasıl gösterdiğini açıklaması anlamında önemlidir (Coles, 2009). Nasıl Connell erkeklik çalışmalarına yön vermiş ise Halbwachs da hafıza çalışmalarına yeni bir yön vermiştir. Halbwachs, geçmişin, yaşanan an içerisinde, bireyin ait olduğu gruplara bağlı toplumsal çerçeveler yardımıyla yeniden üretilebildiğini ortaya koyar (Halbwachs, 1997). Bu çerçeveler gruba has anlardır. Kısacası bireyin kişisel belleği toplumsaldır ve ait olduğu grupların, zamanın ve mekânın bir ürünüdür

(Halbwachs, 2017). Bireyin hafızasının ancak ait olduğu grupla anlamlı olduğunu Halbwachs şu şekilde açıklar:

“Bir ailenin üyeleri, mizaç karşılığının ve çeşitli koşulların aralarında oluşturduğu tüm mesafeye rağmen aynı gündelik yaşamı paylaştıkları için ve aynı şekilde, aralarındaki sürekli izlenim ve görüş alışverişinin zaman zaman, kırmaya çalıştıkları direnç kadar canlı biçimde hissettikleri bağları sıkılaştırdığı için, tüm çerçevesi ancak içeriden anlaşılabilir hafıza patikaları oluştururlar (Halbwachs, 2016).”

Kişisel deneyimler ancak gruba özgü anılar üzerinden anımsanır. Gündelik yaşam içinde paylaşılanlar eyleyenlerin eylemleriyle ortaya çıkarken, aynı zamanda eylemler de bu hafızanın ürünüdür. Toplumsal hayatta üstünlüğü elinde bulunduran erkeklerin failliği hafızanın erilliğinden, toplumsalın erilliğine doğru döngüsel ikili bir yapı inşa eder. Bütün bu kavram setinden yola çıkarak sahayı düşünmek faydalı olacaktır.

3. YÖNTEM

Çalışma kapsamında sekiz erkek mali müşavirle yarı-yapılandırılmış derinlemesine görüşme yapılmıştır. Araştırma kapsamında yapılan görüşmeler, derinlemesine görüşme tekniği ve yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Niteliksel araştırmalarda kullanılan derinlemesine görüşme tekniği, sosyal dünyadaki görünümünün özüne inmeyi ve bunların ayrıntılarını kavramayı mümkün kılan bir veri oluşturma aracıdır (Kümbetoğlu, 2021). Post-truth çağda artık bilginin bu kadar erişilebilir, kaygan ve uçuş uçuş olması kantitatif yöntemlerin rakamlara sıkışmış tekilliğinin, bilginin derinliğine duyulan ihtiyaca cevap vermediği düşünüldüğünden bu yöntem seçilmiş ve nitel bir anlatı araştırması tasarlanmıştır. Anlatı araştırması deneyimin kendisine bilgi olarak değer verir. Creswell anlatı araştırmasını şu şekilde açıklar:

“Anlatı araştırmalarında bir veya birden fazla kişinin deneyimlerini araştırmayı, bu bireylerin yaşam öykülerini bir araya getirerek veri toplamayı, kişisel deneyimleri rapor etmeyi ve bu deneyimlerin içerdiği anlamları içermektedir... Anlatı araştırmalarında bireylerden kişilerin yaşanılmış ve anlatılmış deneyimleri ile ilgili hikayeler toplanır (Creswell, 2018).”

Creswell, görüşülenlerin yaşanılmış ve anlatılmış deneyimleri arasında bir ayrım ortaya koyar. Bu ayrım toplumsal hafızada hatıranın farklı biçimlerde hatırlanabilir olma özelliğini vurgular. Creswell, "anlatının araştırmacı, katılımcı(lar) arasındaki bir işbirliğinin" sonucu olduğuna dikkat çeker (Creswell, 2018). Bu nedenle hedef gruba konuşan rolü verilerek erkeklerin cinsiyet temelli eşitsizlikleri hafızada nasıl değerlendirdikleri analiz edilmeye çalışılmıştır. Sosyal bilim araştırmalarında yöntem tartışmaları değişen paradigmaları sıklıkla geriden takip ederken bu durumun tetikleyicisinin sosyal bilimcilerin toplumsal hafızasının içine gizlendiği düşünülmektedir. Kalitatif yöntem sürekli sınırlılıkları üzerinden eleştirilirken deneyimin, hafızanın, dilin ortaya çıktığı çeşitlilik ve zenginlik sıklıkla "rakamın bilimselliği"ne feda edilmiştir. Derinlemesine görüşme, toplumsal aktörlerin deneyimlerindeki ortak anlam örüntülerini keşfetmeyi sağladığı (Béaud, 1996) ve görüşülen kişilerin sosyal ilişkilerinin özünü açıklayarak gerçeklik inşalarını anlamlandırmayı (Kümbetoğlu, 2021)

sağladığı için işlevseldir. Örneğin iyi bir araştırmanın temel özelliği olan yeni araştırmalara kapı açma meselesinin en iyi kalitatif yöntemle ortaya konabileceği görmezden gelinir ve bir saha defterinin içindeki gerçeklikler tartışılmaz. Diğer yandan saha çalışması esnasında karşılaşılan yeni ilişkisellikler de veri oluşturulması sürecinin bir parçasıdır. Nitel araştırmalar, saf tanımlamaların ötesine geçerek olayların ve durumların sosyal bir bağlamda yorumlayabilecek betimleyici detayları açıklama imkânı vermektedir (Kuş, 2012). Görüşme çözümlerindeki veriler özgün biçimlerine sadık kalınarak, bireylerin söyledikleri doğrudan alıntılar yaparak kelimelere, ifadelere, kullanılan dile, sembolik anlatımlara ve benzetmelere dayanan betimsel bir yaklaşım kullanılmıştır (Kümbetoğlu, 2021). Çalışma kapsamında görüşme formu betimsel analize uygun olarak kavramsal çerçeveye uygun olarak temalar çerçevesinde gruplandırılmış, veri analizi için çerçeve oluşturmuştur. Betimsel yaklaşıma göre veriler daha önceden belirlenen temalara göre yorumlanmış, oluşturulan çerçeveye göre bazı veriler dışarıda bırakılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2006).

Görüşmeler kayıt cihazı kullanılarak kaydedilmiştir. Görüşmeciler çalışmada anonim isimlerle adlandırılmıştır. Görüşmeler görüşülen kişilerden izin alınarak kaydedilmiştir. Görüşme yapılan erkeklerin hepsi yaklaşık yirmi yıldır Uşak'ta mali müşavirlik yapan, yerelde tanınan ve söz sahibi olan meslek mensupları arasından seçilmiştir. Görüşmelerin hepsi mali müşavirlerin kendi ofislerinde yapılmıştır. Görüşmeler Temmuz 2021 ile Ağustos 2021 tarihleri arasında tamamlanmıştır. Görüşmelerin süreleri 30 dakika ile 60 dakika arasında değişmektedir. Görüşme süreleri katılımcı listesinde belirtilmiştir. Genelleme amacı taşımayan araştırmada örneklem büyüklüğü önceden kesin olarak saptanmamıştır. Bu konuda sahanın sesi dinlenmiş, sahanın artık kendini tekrar ettiği tespit edildiğinde sahadan çıkılmıştır. Örneklem büyüklüğüne ilişkin izlenecek çerçeve verinin derinliği ve genişliğine göre araştırmacı tarafından saptanır. Verinin derinliğiyle örneklem büyüklüğü çoğunlukla ters orantılıdır. Araştırmaya katılanlardan toplanan verinin miktarı arttıkça örnekleme dâhil edilmesi gereken birey sayısının azaldığı söylenebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Görüşmeler sırasında saha defteri kullanılmış bu yöntemle mekânın, anın ve zamanın fotoğrafı saha defterine çizilmeye çalışılmıştır. Kaydedilen veriler deşifre edilmiş, detaylı bir şekilde okunmuş, yarı-yapılandırılmış formdaki temalar altında kodlanmıştır. Daha sonra kavramsal çerçeveye göre oluşturulan temalara göre sahadaki anlatılar incelenmiştir. Bu aşamada ses kayıtları tekrar tekrar dinlenerek deşifre edilmiş bilginin yazıya dökülmüş halinde dikkatten kaçan duyguların da keşfedilmesine çalışılmıştır. Saha defteri, görüşmeleri analiz ederken her bir erkeğin biricik olan hikâyesinin sadece bir rakam olarak kalmaması için konuşurken kullanılan jestler, mimikler, sergilenen davranışların, vücut dilinin ve mekânın ruhunun genel niteliklerinin de hatırlanmasına destek olur. Bu desteğin, iktidar ilişkilerini çözümlenmede önemli bir rolü bulunmaktadır.

“Söylem sorusunda beni ilgilendiren şey, belli bir anda birinin bir şey söylemiş olması. Aydınlığa kavuşturmak istediğim şey anlam değil, bu şeyin o anda söylenmiş olmasına yüklenebilecek işlev. Bana göre, söylemi bir dizi olay olarak kabul etmek, bu olayların söylemsel

diyebileceğimiz bu olayların ekonomik sisteme veya siyaset alanına veya kurumlara ait başka bir olaylara sürdürdükleri ilişkileri kurtarmak ve tarif etmek gerekir (Foucault, 2014)."

Söylem bu nedenle ağızdan çıkan bir söz değildir. Bütün iktidar ilişkilerinin performe edilme halinin bir yansımasıdır. Bir erkeğin ağzından çıkan bir cümle bu nedenle kadının da yaşadığı dünyanın bir tasviri; bütün bir sistemin güç eşitsizliklerinin dile dökülmüş halidir.

Araştırmada amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Amaçlı örneklem, araştırılan olguyu en iyi temsil edebilecek, konu hakkında tecrübe sahibi olan kişilere ulaşmak amacıyla tercih edilmektedir (Creswell, 2018). Çalışmada kullanılan yöntem tam anlamıyla nitel araştırma geleneği içinde ortaya çıkmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Çalışmaya dâhil edilen katılımcıların seçilmesinde temel ölçütler, erkeklerin meslekte yaklaşık yirmi yıldır çalışıyor olmaları, Uşaklı olmaları ve yanlarında eleman çalıştırıyor olmalarıydı. Bu noktada katılımcıların seçilmesindeki temel ölçütleri açıklamak faydalı görülmektedir. Bahsi geçen ölçütler aşağıda tartışacağımız üzere sahayı analiz ederken başvurulan literatürün kavram setiyle ilişkilidir. Toplumsal hafıza Halbwachs'ın belirttiği gibi zaman, mekân ve grup arasındaki girift ilişkinin sonucudur. Bu ilişki literatür kısmında açıklanmıştır. Sahada da tartışılacaktır. Katılımcıların Uşaklı olması ölçütü, toplumsal hafızanın taşrada mekân üzerinden üretimini açıklamak için tercih edilmiş; taşranın mekânsal sıkışıklığının erkeklik performanslarını nasıl şekillendirdiği taşra erkekliğinin hafızadaki görüntüleri aracılığıyla keşfedilmeye çalışılmıştır. Bu nedenle görüşülen erkek mali müşavirlerin özellikle Uşaklı meslek mensuplarından seçilmesine dikkat edilmiştir. Erkeklerin meslekte yaklaşık yirmi yıldır çalışıyor olma ve yanlarında eleman çalıştırmalarına ilişkin ölçütlerin belirlenmesinde ise meslek alanında hegemonik konuma gelmiş olmaları göz önünde bulundurulmuştur. Yanlarında eleman çalıştırmaları meslekte ekonomik anlamda iyi bir pozisyonda olduklarını işaret etmektedir. Daha önce belirtildiği gibi Connell, hegemonik erkekliğin başat özelliklerini sıralarken erkeğin çalışmasına, ekonomik refah seviyesine, eşine "bakabilme" kapasitesine özel bir önem verir. Bu nedenle görüşülenlerin kendi bürolarına sahip, "meslek erbabı" taşrada mesleğin ileri gelenlerinden seçilmesi tercih edilmiştir. Bahsi geçen ölçütlerle saha çalışmasının deseninin oluşturulması, hem mekânın taşradaki erkeklik halinin hafızadaki inşasını hem de meslek mensupları arasındaki farklı eşitsizliklerin ürettiği ilişkisel ve kesişimsel erkeklik örüntülerini açıklayabilmek ve "veri yaratma" adına işlevseldir.

Nitel görüşme süreci "veri yaratma" teriminin kullanılmasını gerekli kılmaktadır (Mason'dan aktaran Kuş, 2012). "Veri yaratımı"; araştırmacı, sosyal dünya ve veri kaynağı arasında kurulan çok boyutlu ilişkiye işaret etmektedir. Ayrıca bu süreçte araştırmacı nötr bir enformasyon toplayıcısı olmaktan ziyade aktif bir biçimde bilgiyi inşa eden öznedir (Kuş, 2012). Bu nedenle taşradaki ilişkilerin farklı boyutlarını görebilmek için araştırmacılar katılımcıların deseninin belli ölçütlerle sınırlandırmayı da "veri yaratma" sürecinin parçası olarak kabul etmişlerdir. Yapılan görüşmeler kuramsal çerçeveye dikkate alınarak kodlar üzerinden temalara göre analiz edilmiştir. İlk olarak erkeklerin erkekliklerini nasıl inşa ettikleri hayat anlatılarından yola çıkarak değerlendirilmiş, daha sonra taşradaki farklı

kadınlara karşı erkeklerin takındıkları tutumlar tartışılmıştır. Görüşmeciler hayat hikâyesi anlatısı çalışmasında olabildiğince az soru sorarak görüşülenlerin kendisini nasıl tanımladığını, neyi, nasıl, hangi kelimeleri kullanarak ifade ettiğini anlayabilmek için görüşülen erkeklerin rahat hissettikleri keşfedici bir saha çalışması tasarlanmıştır. Görüşülenlerin kendisini daha güvende hissedebilmesi için sahayı iyi tanıyan bir kişinin referansı kullanılmış böylece görüşülenlerin ilk tedirginliği göğüslenmeye çalışılmıştır. Bu süreçte sahada kurulacak içtenlikli ve yakınlığa dayalı ilişki ve etkileşim görüşülenin gerçekten kendi dünyasını açabildiği bir ortamı sağlamaktadır (Kümbetoğlu, 2021). Çalışmanın bu aşamasında saha çalışması yapılırken dikkat edilen hususlar açıklandıktan sonra literatürdeki kavramlar bağlamında erkeklerin erkeklikleri analiz edilecektir. Çalışmanın saha verilerinin analiz edildiği bulgular bölümünde ilk olarak görüşülenlerin erkeklik inşası daha sonra faillerin farklı kadınlıkları nasıl değerlendirdikleri sahanın dilinden tartışmaya açılacaktır.

3.1. Katılımcılar

Çalışma kapsamında katılımcılara ait özellikler Tablo 1’de yer almaktadır. Katılımcılardan biri yeminli mali müşavir olup diğer yedi katılımcı serbest muhasebeci mali müşavirdir. Katılımcıların tamamı Uşak’ın köylerinde doğmuştur. Görüşülenlerin biri boşanmıştır, yedisi ise evlidir. Evli olan görüşülenlerin ikisi ikinci evliliklerini yapmıştır. Görüşülen erkeklerin hepsi çocuk sahibidir ve üniversite mezunudur.

Tablo 1. Görüşülen Mali Müşavirlere İlişkin Bilgiler

Kodlanan İsim	Yaş	Medeni Durum	Görüşme Süresi
Veli	50	Evli-2 çocuk	63 dakika
Ahmet	53	Evli-2 çocuk	40 dakika
Ali	46	Evli-2 çocuk	30 dakika
Selim	61	Evli-1 çocuk	40 dakika
Deniz	46	Evli-2çocuk	30 dakika
Mehmet	44	Boşanmış-1 çocuk	44 dakika
Mahmut	59	Evli- 2 çocuk	56 dakika
Mustafa	48	Evli-3 çocuk	49 dakika

Mali müşavirlik mesleği 1989 yılında yürürlüğe giren 3568 sayılı Kanunla yasal bir yapıya kavuşmuş olup, bu kanunda meslek mensubu olma şartları ayrıntılı şekilde tanımlanmıştır. Buna göre; üniversitelerin ilgili bölümlerinden en az lisans seviyesinde mezun olan, Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları Birliği (TÜRMOB)’un açmış olduğu sınavda başarılı olarak meslek ruhsatı almaya hak kazanan ve 3 yıl süreyle staj yapan meslek mensupları Serbest

Muhasebeci Mali Müşavir (SMMM) olmaya hak kazanmaktadırlar. En az 10 yıl süreyle SMMM olarak çalışarak Yeminli Mali Müşavirlik (YMM) sınavlarında başarılı olan meslek mensupları ise YMM olmaya hak kazanmaktadırlar. TÜRMOB verilerine göre Türkiye’de 34.589 kadın, 74.521 erkek SMMM görev yaparken, 399 kadın, 4484 erkek YMM faaliyet göstermektedir. Çalışmanın sahasını oluşturan Uşak’ta ise aktif olarak kendi bürosunda faaliyette bulunan 201 meslek mensubunun 35’i kadın, 166’sı erkektir.

3.2. Etik İzin

Araştırmanın etik kurul izni (Uşak Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Karar Tarihi: 15.06.2021, Karar No: 2021-115) ve kurum izni alınmıştır. Katılımcıların paylaştığı bilgiler ve kimlik bilgileri saklı tutulmuştur. Ayrıca her katılımcıdan "Bilgilendirilmiş Gönüllü Onam Formları" alınmıştır.

4. BULGULAR

Bu çalışma, grup olarak erkeklerin çıkar sağladığı egemenlik ilişkilerinin garantiye alınmasında erkeklik ve kadınlıkların rolünü açıklama çabasıdır. Bu bağlamda Uşaklı olan, çalışma hayatını Uşak’ta uzun yıllardır sürdüren ve meslekte söz sahibi olan sekiz erkekle yapılan görüşmelerin verilerinden üretilen bu çalışma; erkek olmanın karakteristiklerinin toplumsal hafızada nasıl inşa edildiğini anlamaya çalışacaktır. Erkeklik olgusunu oluşturan çerçeve toplumsal hafızadır. Toplumsal hafıza, Halbwachs’ın açıkladığı gibi bir kesişimin sonucudur. Bileşenlerini anlamadan ya da bu bileşenlerin kesişiminin fonksiyonlarını değerlendirmeden erkekliğin zihinsel bagajını anlamak mümkün gözükmemektedir. Bu bileşenlerden biri mekândır. Uşak; yüz ölçümü ve nüfus anlamında küçük, Kıyı Ege ve İç Ege arasında ise bir kavşak konumundadır. Uşak’ın bahsi geçen iki özelliğini görüştüğümüz Mehmet şu şekilde anlatmıştır.

“Denizin kültür ve medeniyet anlamında şehre çok şey kattığını düşünüyorum. Bu bir rüzgâr gibi Ege sahilinden vuruyorsa, Uşak’a kadar etkileri hissediyor. Ama daha ileri gidildiğinde etkilerinin azaldığını hissediyorum. Uşak ne İzmir kadar modern ve kültürü yüksek bir şehir, ne de bizden ötedeki iller kadar muhafazakâr ve kapalı. Uşak tam bulunduğu yer gibi, ortada ve birçok kültürden etkilenmiş. İnsan dokusu anlamında bence güzel. Birçoğu köy ehli ve bir elleri köyde olan, tabiri caizse bir ayakları köyde, bir ayakları şehirde olan insanlar. Yani eski dokuyu kaybetmeyen bir yapısının olduğunu düşünüyorum. (45 yaşında, Açık Öğretim mezunu, eşinden boşanmış ve bir erkek çocuğu bulunuyor).”

Mehmet, 1977 yılında Uşak’ın bir köyünde doğmuş ve yaşamını hep Uşak’ta sürdürmüş. Halbwachs’ın toplumsal hafıza üzerinde mekân, zaman ve grubun etkisine dikkat çektiğini daha önce belirtmiştik. Uşak, Mehmet’in anlattığı gibi taşranın mekânsal kısıtlayıcılığının hissedildiği bir şehirdir. Kültürel anlamda ise Türkiye’nin kıyı şeridiyle iç bölgeleri arasındaki farklılıkların hissedildiği bir geçiş şehri özelliği taşımaktadır. Taşrada gündelik yaşamın karakteristiklerini anlamak için yine Mehmet’in anlatısını değerlendirmek işlevsel olacaktır.

“Baskı aslında yaşamın pin kodu. Kalbimiz baskı yaptığı için kan pompalıyor. Akciğer baskı yaptığı için nefes alabiliyoruz. Çocukken ailemiz baskı yaptığı için yanlış yapmadık. Günah ve sevap baskısı olduğu için inançlıyız. Ama baskı altında hissediyorum. Ben köyde doğdum ve bütün köy de beni tanırdı. Çünkü bir avuç köy. Sonra o köyden çıkıp şehre gelip bu mesleği seçtiğimde artık burası da bizim köy gibi oldu, bir avuç. Çünkü insanlarla devamlı ilişkiler... Bizim az bir nüfusumuz var, çok büyük bir şehir değiliz. O yüzden bizim toplumumuzda da insanlar seni tanıdıkça, bildikçe magazin yaparlar. Biz bunu duyarız. Bazen çok absürt bir şey olur ve biz kızarız. Bu bir baskıdır aslında. Bazen 'aman, kime göre yaşayacağım' deriz ve Uşak'ta yaşayıp, bu mesleği yapan biri olarak bunu düşünmek bile baskı anlamında yeterli.”

Mehmet'ten yardım alarak tasvir etmeye çalıştığımız saha toplumsal baskının bireyler üzerinde yoğun olarak hissedildiği bir mekân. Mekânsal olarak küçük olmasının doğurduğu sürekli tanıdıklarla karşılaşmadan doğan kontrole ek olarak grubun baskısının da hissedilir olduğu bir gerçeklik. Saha çalışması analiz edilirken bahsi geçen bulgular sürekli canlanmıştır.

4.1. Taşranın Farklı Erkeklikleri

Görüşülen erkeklerin hepsi meslekleriyle ilgili sorulara büyük bir zevkle, detaylı bir şekilde cevap verirken odak noktası sorularla, daha gündelik hayata doğru çekilmeye çalışıldığında görüşülenler, "bu soru çok zor", "zor yerden sordunuz", "nasıl yani" gibi konuyu geçiştirmeye yönelik cevapları tercih etmişlerdir. Görüşülen erkeklere en zor gelen sorular erkeklikle ilgili direk ve net sorulardı. Görüşmeciler sıklıkla "erkeklik sizce nedir? Bir erkek olarak Uşak'ta kendinizi kısıtlanmış hissettiğiniz zamanlar oluyor mu?" gibi sorunun içinde "erkek" kelimesi geçtiğinde sık sık düşündüler ve güldüler. Sahada karşılaşılan bu detay erkekliğin ne denli içselleştirildiğinin de bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Bu durumu Özbay şu şekilde açıklamıştır;

“En temel meselemiz, erkeklerin erkek olmayı, hakkında düşünmeye ya da konuşmaya değmeyecek kadar merkezi hale gelmiş, kanıksamış, normalleşmiş, düşünceye ve eleştiriye - dolayısıyla da değişmeye- kapalı bir altyapı olarak görüp, toplumsal hayatı bunun üzerinde ya da etrafında bina etmeye meyilli oluşlarıdır (Özbay, 2019).”

Özbay'ın da belirttiği gibi erkekler grup hafızası içinde erkekliği sorgulanamayacak bir zemin olarak döşemiştir. Erkeklerin erkek olma hali üzerine pek düşünmedikleri, düşündüklerinde ise çelişkili ifadelerde buldukları sahada tespit edilmiştir. Türkiye'de zamanla erkeklik deneyimi değişse bile “gücün” erkekliğin genel çerçevesini çizmeye devam ettiği de açıkça görülmüştür. Kimi zaman bu güç kas gücüyken, bazen duygusal olarak güce bazen de sınıfsal güce dönüşüyor. Sahada karşılaşılan örnekler literatürdeki tespitlerle uyuyor. Bir dönüşüm olsa bile "gücün" erkekliğin başat özelliği olduğunu Mehmet'in anlatısı destekliyor:

“Erkekler artık kuşak olarak çok farklı. Erkek önceden “höt” diyen, rızık için vuran ve kıran, güçlü, kudretli olması gereken bir varlık olmasına rağmen, her kuşakta onurlu ve adam gibi adam olmak hiç değişmedi. Kuşaklar uzay çağına da gelse hence bu değişmeyecek. Erkek artık günümüzde daha çok; zekasıyla, aklıyla, eğitimiyle, tecrübesini duruşuyla orantılayıp, doğru zamanda doğru hareket edip duygusal içerikte sahiplenmesiyle dikkat çekiyor. Önceden eğitim seviyesi düşük ve daha fazla kas, beden gücüne dayanarak mesleklerin çok kısıtlı olduğu bir zaman vardı. Artık günümüzde ve bundan sonra bu tür şeylerin önemli olacağını düşünüyorum. Duygusal ve psikolojik güç önemli. Erkek de artık böyle olmalı.”

Mehmet'in anlatısı eskinin kas gücüne dayanan erkeklik anlayışından günümüzde akla ve psikolojik güce dayanan yeni bir erkek anlayışına dayanan bir erkeklik anlayışına doğru evrildiğini açıklıyor. Mehmet'in sözlerindeki "sahiplenme" ve erkeğin gücünün artık bedende değil mesleğinde gizli olduğu vurgusu taşrada da yeni erkeklik modelinde paranın işlevi hakkında fikir veriyor. Hegemonik erkekliğin beyaz, orta-sınıf, mutlaka çalışan erkeklik modeli; erkeklere ulaşmaları gereken ideali işaret ediyor. Mustafa'nın erkeklik algısı da bu güç üzerinden şekilleniyor. 1974 yılında Uşak'ta doğan Mustafa'nın üç çocuğu vardır. Bunlardan biri ilk eşindedir. Mustafa'nın erkekleri tanımlarken uzun uzun düşünmesi, bu konuyu daha önce pek düşünmediğini göstermektedir:

(Düşündü.) “Genel anlamda söylemek gerekirse; erkek egosu yüksek olan, küçük dağları ben yarattım diyerek bir ailede rol almak isteyen, kendini sürekli güçlü gören, kendi doğrusunun doğru olduğuna inanan, dışarıya çoğu zaman kapalı, içinde yaşayan bir model diyelim. (Güldü.) Erkekler böyledir yani.”

Mustafa'ya göre erkekliğin temelinde güçlü olmak ve duygularını dışarıya fazla göstermemek var. Erkeklerin erkeklik vurgusunu, güç üzerinden yapması sahada farklı bağlamlarda karşılaşılan bir durumdu. Güç; meslekten, kas gücünden, duygularına hakim olabilmekten kaynaklanabilir. Mehmet'in erkeklik anlatısı oğluna erkeklikle ilgili öğrettikleri üzerinden değerlendirilebilir. Mehmet'in oğluna öğrettikleri kuşaklar arası erkekliğin kodlarının toplumsal hafızada nasıl aktarıldığını da açıklamaktadır:

“Tabii ki öğrettim. Aslında kötü şeylerin karşılığı iyi şeylerdir ya, o yüzden oğlumun hiçbir zaman “sakalım var, kas yapıyorum, pantolon giyiyorum” deyip kaba saba bir insan olmasını hiçbir zaman istemedim. Ona hep erkekliğin o olmadığını, erkek olmanın onurlu, gururlu, başaran, çalışan, ailesiyle ilgili biri olması gerektiğini anlattım. Bir kadınsan, evlenmişindir, çocuğun olmuştur ve bu özel bir durum. Kadının da “ben çocuğumu büyütme istiyorum, benim için kariyer bu” deme özgürlüğüne sahip olması lazım. Ve bu cümleyi kadının kurabilmesi için erkeğin bu ortamı yaratması lazım. Kadın bunu isterse yapabilmeli ve erkeğin de o aileyi taşıyacak gücü olmalı. Kadınlar için bu cümle çok kullanılır, affedersiniz ama tabiri caizse; “ne yapacaksın işi, zengin koca bul” derler. Erkeğin öyle bir şansı yok, erkek her zaman güçlü. Çalışma, ayakta olma, sevdiğine faydalı olma zorunluluğu var bir erkeğin. Bu mecburiyetler doğrusunda eminim ki benim ona anlatmak istediklerimi anlayıp o yolda ilerleyecektir.”

Erkekliğin bedendeki ifadesi olan "kas, sakal ve pantolonun" yerine "başarılı, gururlu, çalışan" bir erkek modeli ön plana çıkarılıyor. Erkeğin her zaman çalışmak ve para kazanmak zorunda olduğunu belirten Mehmet erkekliği bu özellikler üzerinden değerlendiriyor. Eğer eşi çalışmak istemez, "çocuk büyütme kariyerini" seçerse erkeğin bu imkânı eşine verecek güçte olması gerektiğini belirtirken aynı zamanda hegemonik erkeklik özelliklerinin erkekler üzerinde kurduğu baskıyı da anlatıyor. 50 yaşında olan Veli 25 yıllık mali müşavir. Uşak'ın bir köyünde doğmuş. İlkokul, ortaokul ve liseyi Kütahya'da okuduktan sonra üniversiteyi İzmir'de 9 Eylül Üniversitesi İşletme Bölümü'nde tamamlamış. 1994 yılında Uşak'ta mali müşavirlik stajına başlıyor ve o yıldan beri bu mesleği Uşak'ta sürdürüyor. Erkekliğin çizdiği sınırların başka bir boyutuna da Veli'nin aktardıklarında rastlanmaktadır.

“Bu mesleği ben aynı tempoda, aynı portföyle İzmir’de icra etsem; biraz daha rahat olabilir. Meslek zaten çok stresli. Burada herkes de birbirini tanıdığı için şöyle bir algı var: Ağır bir yük taşımak zorundasın... Ufak yerde bu sebepten dolayı kısıtlı yaşıyorsun. Herkes birbirini de tanıdığı için işin dedikodu ayağı da çok var... Bir yere gidiyorsun mutlaka bir tanıdığın denk

geliyor... Bazen içimden geliyor, bir yere gidip sabaha kadar kafamı sallayarak eğlenmek istiyorum ama olmuyor. Bu görsel burada çok farklı algılanabilir ve burası bu algıya çok müsait. Dediğim gibi İzmir gibi bir yerde olsaydım, git Çeşme'de at enerjini mesela. "Elalem ne der" algısı çok var. Bu şehirde yaşayıp, akademik seviyesi yüksek, eğitim düzeyi yüksek olup çalışan her insan bu dediğimi yaşıyordur. Mesela burada yaşayan bir komutan sivil giyinip stresini nerede atacak. Herkes "komutana bak" diyecek. (Evli, 2 kız çocuğu var.)"

Bu mesleği "aynı tempoda" İzmir'de yapsam derken ifade edilmek istenen aslında aynı tempoda para kazanmak. Görüşülenlerin hepsi parayı Uşak'ta kazanıp diğer şehirlerde yediklerinden, eğlenmek için İzmir'e gittiklerinden bahsediyorlar. Bütün görüşülenler bu alışkanlığı adeta taşranın ileri gelenlerinin gündelik hayat pratiği olarak açıklıyor. "Aynı marka Uşak'ta olmasına rağmen gidip İzmir'den almanın şehrin zenginlerinin âdeti olduğu" anlatılarda sıklıkla aktarılıyor. Başka bir yerde yaşamaktan daha büyük zevk alacaklarını bilmelerine rağmen erkeklerin Uşak'ta yaşamaya devam ettiklerini gözlemliyoruz. Bu gözlem bize para kazanmanın erkeklik için önemini bir daha gösteriyor. Meslek hayatında ürettiği erkeklik pratikleri üzerinden kendini anlatırken Uşak'ta kendini çok rahat hissetmediğini aktaran Veli bir erkek olarak ise kendini Uşak'ta rahat hissettiğini açıklıyor. "Bir erkek olarak Uşak'ta kendimi rahat hissediyorum" diye belirten Veli bu rahatlığın nedenini şu şekilde açıklıyor:

"Rahat hissediyorum çünkü burası erkek egemen bir toplum. Baskın karaktersin. Belli bir kitlenin dışında hiçbir şey kimsenin umurunda değil. Şimdi erkek olmak, bu toplumda hep bir avantaj. İşin doğrusu bu. Birçok şey sana mubah ama kadına mubah değil."

Taşrada mekânın ve grubun farklı erkeklikler üzerine çizdiği sınırları ve sunduğu imkânlar iki boyutta değerlendirilebilir. Sosyal hayatta eğlenirken, kafa boşaltırken mekânın sınırlılığı ve grubun baskısı erkeklerin üzerlerinde bir baskı hissetmesine neden oluyor. Buna karşılık memlekette edinilmiş statünün sağladığı avantajların sunduğu konfor alanı bu imkânlardan vazgeçmeyi de zorlaştırıyor. Gençlik yıllarında çömezken güvenilir bir liman olan memleket iş yaşamında yükseldikçe, mevki kazandıkça gündelik hayatta bir baskı mekanizmasına dönüşebiliyor. Bu dönüşümün görünürlüğüne dair güzel bir örneğini Mustafa şu şekilde açıklamıştır:

"Tabii ki. Üzüm üzümüne baka baka kararır derler ya, öyle. Ben hep şunu görüyorum: İzmir'de, İstanbul'da, Ankara'da meslek mensubu, sanayici, iş insanı, esnaf arkadaşlarımız var. İşverenlerden örnek vererek devam edeceğim, küçük şehirlerde çekirdek aile profili ile kurulan şirketler var. Az olsun, benim olsun, yönetim bende olsun, dışarı çıkmasın düşüncesi var. Yani o şirketteki yöneticinin zihniyeti neyse, taşradaki bir erkeğin evdeki zihniyeti de o yönde. Çünkü etrafta sağa sola baktığı zaman hep aynı modeli görüyor. "Şu arkadaşım da şu var, bende de ondan olsun" düşüncesi var. Mesela Uşak'ta yaşıyorum. Arkadaşlarımla da çıktığım oluyor ama genelde eşimle çıkıyorum ve bu durumdan hiç rahatsız olmam. Yemek yemeye de gideriz, alkol de alırız, sinemaya da gideriz. Tiyatro gelmiyor ama geldiği zaman oraya da gitmeye çalışırız. Giyim, kuşam, anlayış anlamında herhangi bir sıkıntım yok. Ama burada genel bir algı var; hafta içi 4-5 gün boyunca genelde bu tarz mekanlara erkekler gider ve aileler çok azdır. Hafta sonu geldiğinde "hadi sizi de gezdirelim" oluyor. Ama İzmir'e, İstanbul'a, Ankara'ya, Eskişehir'e ya da bir büyük şehre gittiğinizde orada öyle bir yaşam tarzı yok. Hafta içi neyse hafta sonu da aynı şekilde. Örneğin; 2-3 arkadaş oturuyorsunuz, eşiniz gelmek istiyor ve "onların eşi yok, sen de gelme" diyor. Ne alakası var? Gelebilir. Ama burada öyle bir şey yok. Diğerleri eşlerini getirmediği için, bir süre sonra yanındaki de aynısını yapmaya başlıyor."

Karar mekanizması anlamında keza yine aynı. Mesela “pazara erkekler gider” diyorlar, kadınlar da gidebilir. Uşak’ta insana hitap eden, ailelere ve eşlere hitap eden çok fazla bir alternatifimiz yok. O yüzden de hafta içi burada parayı kazanıp, hafta sonu şehir dışında tatil olarak değerlendiriyoruz.”

Mustafa'nın bu anlatısı taşradaki gündelik hayat alışkanlıklarının metropoldeki pratiklere kıyasla gösterdiği farklılıkları açıklaması açısından kıymetlidir. Taşradaki mekânsal olarak kısıtlı olma halinin grup hafızasının oluşumunda benzeşmeyi kolaylaştırması söz konusudur. Eril tahakkümün küresel, ulusal, yerel bağlamlardaki farklılığını görmek için mekânın grup üzerindeki etkisine bakmak gerektiğini daha önce belirtmiştik. Grup hafızasında üretilen hafıza çerçevelerinin gruptan gelen itirazlara rağmen zaman içerisinde söndüğünü ve benzeşmenin arttığını Mustafa'nın aktardıklarından anlamaktayız. Mustafa konuşurken sanki iki farklı erkeklik hali konuşuyor gibidir. Biri erkek arkadaşlarıyla otururken yanına gelmek isteyen eşine gel diyebilen bir erkeklik hali, diğeri ise toplumsal hafızanın öğrettiği, "gelme çünkü diğerlerinin eşleri yok burada" diye açıklayan başka bir erkeklik halidir.

4.2. Erkekler Arası Hiyerarşide Eşikler: “Koku” ve “Mühür”

Demetriou'nun hegemonik erkekliğin hem erkeğin kadınlar üzerindeki hegemonyasını hem de madun erkeklikler üzerindeki hegemonyayı anlamaya çalıştığını fakat daha anlaşılabilir olması için kavramı genişletmeye çalıştığını açıklamıştık. Demetriou içsel hegemonik erkeklik kavramıyla erkek tahakkümünün egemen toplumsal sınıfa ve egemen etnik gruba mensup olmayan erkekler üzerindeki baskısına dikkat çeker. Erkekler arası hegemonyayı anlayabilmek için Demetriou'nun kavramlarıyla grup olarak erkeklerin çıkar sağladığı egemenlik ilişkilerinin garantiye alınmasında kullanılan taktikler Deniz'in anlatısında görülmektedir.

“Ben yeminli mali müşavirim. Ben kaşe kullanmam. Ben Maliye Bakanlığının bana verdiği mührü kullanırım. Biraz kibirli şey yapayım bir üst level diyelim... Mühür kullanan 2000 tane kadar mali müşavir var Türkiye’de... Riskleri fazla, sorumluluğu fazla... Mühür benim devletle olan ilişkiyi ifade ediyor. O benim yarı kamusal kişiliğimin göstergesi. Maliye bakanı eliyle aldığınız bir mühür. Baktığımızda ilkokul müdüründe de mühür var mahalle muhtarında da var ama mühür sahibi olmak devletin temsilini gösterir. Benim bir yönüm budur. Devleti temsil ederim. Mühür devleti temsil eder. Üstünlük göstergesidir... Neden köylüler ormancıya biat eder. Çünkü devleti temsil ettiği için. Yaptığımız işin üstünlüğünü ortaya koyar. Para kazandırır. Bana asıl parayı kazandıran o mührü kullanmaktır... Pek çok erkek büyük motorlu arabalar kullanmayı ya da şu son dönemde çift kabinli arabalar var amorok dediğimiz. O mesela bir üstünlük göstergesi büyük. Egoyu tatmin söz konusu.”

Öncelikle yapılan görüşmeler arasında bizim için en ilginç an soruyu sorarken karşımızdaki kişiye "bir erkek mali müşavir olarak" diye soruya giriş yapmaya çalıştığımız andı. Yapılan bu hata sahayı zenginleştiren bir malzemeye dönüştü ve erkeklikler arasındaki hiyerarşileri görmek açısından çok önemli bir katkı sundu. Bu yanlış tanımlama görüşülen tarafından "öncelikle ben yeminli mali müşavirim" diyerek düzeltildi. Deniz'in mühür ve kaşe arasındaki farkı açıklarken verdiği detaylar literatürdeki tespitlere oldukça paralel yeni bulgulara ulaşılmasını sağladı. Hegemonik erkekliğin ancak karşıtı olan kadınlarla ilişkiselliğiyle anlaşılabilir olduğunu özellikle vurgulayan Connell'in ifadelerini

daha da güçlendirmeye çalışan Demetriou'nun "içsel hegemonya" kavramı bu örneği anlamak için elverişli bir zemin sunmaktadır. İçsel hegemonya kavramı farklı erkeklerdeki farklı erkeklikleri ayırt etmeyi kolaylaştırmaktadır. Demetriou siyah erkeğin beyaz erkeğe, üst-sınıf erkeğin, alt-sınıf erkeğe, hetero erkeğin gey erkeğe vb. sınıfsal, etnik, dinsel eşitsizliklerin yansımalarını incelemenin toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini anlamak için işlevsel olduğunu söyler (Demetriou, 2001). Deniz, yeminli mali müşavirlerin mali müşavirlere karşı kurduğu üstünlüğü önemli bir hafıza görüntüsü üzerinden simgeleştirmektedir. Mühürle kaşe arasına çizilen ekonomik sosyal sınır aynıymış gibi gözükten erkekliklerin bile farklı üstünlük ilişkileri üretebilme becerisine sahip olduğunu göstermektedir. Erkeklerin büyük araba kullanmayı tercih etmelerinin ihtiyaçtan değil bir üstünlük gösterme isteğinden kaynaklandığını açıklayan Deniz için erkekliğin temel karakteristiği üstün olma hissi ve bu hissi en iyi besleyen pratik daha çok para kazanmaktır. Erkeklik biricik olma hissinden oldukça besleniyor gibi görünmektedir. Bu bazen "sahip oldukları kadının biricikliği", bazen gücün, bazen ise bir arabanın biricikliğidir. Daha önce yaptığımız bir görüşmede bir erkek, "yaşadığı şehre arabasının aynısından geldiğinde hemen arabayı sattığını ve şehirde hiç olmayan başka bir araba aldığını" söylemişti. Sahadan gelen veriler, erkeklik krizinin bir nedeninin de bu biricik olma hissinden vazgeçememekten kaynaklandığını düşündürülebilir. Bozok'a göre farklı erkekliklerin temel belirleyicisi kapitalist ataerkil ilişkiler içerisinde şekillenmiş olmasıdır. Erkeklerle kamusal alanda diğer erkeklerle rekabet eden ve ailenin geçimini sağlama rolü atfedilmiştir. Bu rolün başarıyla performe edilmesini engelleyen her durum erkeklik krizleri yaşanmasına sebep olmaktadır (Bozok, 2018).

Görüşülenlerin hepsi çocuklarında yalnız büyümüş ve geçim sıkıntısı çekmiş erkeklerdir. Bu bağlamda kendi ayakları üzerinde durma fikriyle para arasında doğrudan sıkı bir ilişki kurdukları anlatılarda sürekli karşımıza çıkan bir durumdur. Erkekler arası içsel hegemonyaya farklı bir örnek Mehmet'in anlatısında gizlidir. Köyde doğup büyüyen, ailesi rençper olan 7 kardeşin tek okuyanı Mehmet, "üstü başı temiz bir iş" olsun diye ticaret lisesine başladığını, o güne kadar muhasebeciliğin ya da mali müşavirliğin ne olduğunu bile bilmediğini söylemiştir. Çocukluk yıllarından itibaren köyün erkeklerinin çoğunluğu gibi tabakhane çalışmaya başladığını belirten Mehmet, erkekler arası hiyerarşinin belirleyicilerine dair güzel bir örneği şöyle anlatmıştır;

"Tabakhane Uşak'ta yerleşmiş bir sanayi olduğu için bizim köyümüzde eli tutanlar çiftçilik, çobanlıktan tabakhaneye gönderilirdi. O dönemde de tabakhane iyi bir gelir getirirdi. O sebepten ötürü de okutmak pek tercih olmazdı. Tabakhane pis koktuğu için, ben üstü kokmayan bir iş istemiştim. (Güldü.) İnsan olarak kötü kokuyor olmak, kötü bir duygu. Yani orada çalışan insanlar, üzerlerindeki kıyafetleri işte giymeseler dahi o koku onlara siner. Sonra arkadaşlarının arasına girdiklerinde, kötü bir şey kokuyor dendiğinde, kişi üzülürdü. Ben de bunları görerek içten içe üzülüm ve temiz bir iş aradım. Ben de tabakhane çok uzun yıllar çalıştım ve okuduğum dönemde de tatil günlerinde çalışır, hafta içi okula giderdim."

Okul hayatı boyunca tatil günlerinde iyi gelir getirdiği için tabakhane çalışan Mehmet üzerine sinen kokudan utandığı için "üstü başı temiz bir iş" arayışına girmiş. Tabakhane çalıştığı dönemde okulda karşılaştığı ve tabakhane çalışmayan diğerleriyle sosyalleşirken kendi kokusundan utandığını

üzülerek anlatmıştır. Mehmet'in hayatını tabakhanelen üstü-başı kokmayan bir başka işyerine taşıma sürecine dair anlattıkları farklı erkeklerin ilişkiselliğini aydınlatan veriler sunmaktadır.

“Aslında ticaret lisesine başladıktan sonra çok değişik oldu. Çünkü beni ilk olarak emlak bankasına staja gönderdiler. Tabii emlak bankasında staja gönderdiklerinde köyden zor şartlarda geliyorum. Kumaş pantolon, gömlek, kravat takıyorum. Hafta sonları da tabakhanelde çalışıyorum. Beni bankada gören insanlar, sonra tabakhanelde gördüklerinde “bankada sana çok benzeyen bir çocuk vardı” diyorlardı. O benim derdim ve o dönemde inanmazlardı. İki meslek arasında mukayese edip, kıyaslama imkânım oldu. Ticaret lisesiyle beraber aslında ticaretin ne olduğu ve bizim dönemimizde özellikle büyük sanayiciler çocuklarını ticaret lisesine gönderirlerdi. Bugün de sanayici olan birçok kişiyle hem okul arkadaşı, hem sınıf arkadaşıyım. Ama benim ticaret lisesinde olmam, temiz giyimli olmak istediğimdi. O detay önemli (Güldü). Ticaret lisesiyle beraber diğer mesleklerin olduğu, diğer mesleklerin saygınlık ve itibar oluşturduğunu ben o dönemde fark ettim.”

Mehmet köyündeki çoğu erkeğin içinde olduğu topluluk hafızasından okul aracılığıyla yeni bir hafıza çerçevesine geçişini; tabakhanelenin kokan, "siyah" erkekliğinden" ticaret lisesinin eli kalem tutan, üstü başı kokmayan "itibar ve saygınlık" vadeden yeni bir erkeklik formuna doğru evrilmiş hikayesini anlatmaktadır. Mehmet'in anlatısı literatürdeki tespitlerle uyumaktadır. Kokmayan, zor koşullarda çalışmak zorunda olmayan steril erkekliklerin "burası ne kokuyor" cümlesinde somutlaşan ezme stratejileri farklı erkekliklerin oluşturduğu baskıyı da açıklamaktadır. Farklı erkeklikler arasındaki ezme stratejilerine baktığınızda bunların başında yaşa bağlı taktiklerin olduğunu açıkça görmek mümkündür. Görüşülen erkeklerin hepsi meslek hayatlarını anlatırken gençlik yıllarında yaşadıkları zorlukları anlatmışlardır. Erkekler arası hiyerarşinin bir diğer belirleyicisi yaşa bağlı eşitsizliklerdir. Veli meslekteki ilk yıllarını pek iyi anımsamadığını şu şekilde açıklıyor:

“Staj yapma koşulları çok kötüydü. 2 yıl birinin yanında çalışacaksın, para vermiyor, sigortanı kendin yaptır diyorlar... Başlangıç aşamasında maalesef belli bir dönem stajyeri maddi açıdan üzen bir meslek. Ufak yerlerde “eti senin, kemiği benim” mantığında usta-çırak ilişkisi oluyor, bakış açısı öyle... Bu meslekte şöyle bir durum var: Hiçbir zengin aile çocuğu, sanayici; benim çocuğum benim defterimi tutsun diye düşünmüyor. Bu meslek iyi bir eğitim almış, orta ve alt sınıf aile çocuklarının yoğunlaştığı ve yapacağı bir meslek. Meslek hayatındaki gözlemim de bu yönde.”

Veli mesleğin ilk yıllarında genç bir erkek olarak meslekte tutunmakta zorluklar yaşadığını aktarmaktadır. Yaşadığı zorluklarda farklı erkekliklerin ürettiği çoklu baskı mekanizmalarının izlerini sürmek mümkündür. Öncelikle yaş cinsiyet hiyerarşileri içinde farklı tahakküm ilişkileri üreten önemli bir değişkendir. Genç erkeklerin kendilerine göre yaşlı erkeklerden gördükleri yaş üstünlüğünden beslenen bir içsel hegemonya alanının ördüğü duvarla karşılaştıklarını söylemek mümkündür. Diğer yandan mesleki yeterlilik ve buna bağlı olarak sağlanmış maddi üstünlük ortaya çıkan baskıyı açıklayan bir başka değişkendir. Yaşa bağlı eşitsizlikler farklı ilişkisellikler içinde erkekler arası bir içsel hegemonik erkeklik alanı üretmektedir. Bununla birlikte genelleme yapmak mümkün olmasa bile yapılan görüşmelerdeki tespitler göz önünde bulundurulduğunda hepsinin köyde doğduğu, çoğunun babasının Almanya'ya işçi olarak gitmek zorunda kaldığı göz önünde bulundurulduğunda mali müşavirlik mesleğinin eğitim yoluyla tıpkı Veli'nin da aktardığı gibi bir sınıf atlama stratejisi olarak

kullanıldığı da söylenebilir. Yaşlı erkeklerin, parası, gücü, itibarı olan erkeklerin diğerlerine içsel bir hegemonya inşa ettikleri literatüre paralel benzerlikler göstererek sahada da tespit edilmektedir. Anlatılar mesleğin içindeki hiyerarşilerin izlerini ortaya koymaktadır. Araştırmacı için apaçık ortada duran bu bilgi erilliğin inşa mekanizmaları için teoriden sahaya çok önemli şeyler söylemektedir. Stajyerken yaşanan zorluklar parasızlık, çok çalıştırılma, hakkının yenmesi gibi ezme stratejilerine maruz kalmanın tepkisi bugünün güçlü tarafının dünün ezileni halinden aktarılmaktadır. Gençlik yıllarını daha yaşlı, daha deneyimli, daha paralı erkeklerin kurduğu içsel hegemonya alanında geçiren Veli bugünün hegemonik erkekliğini ötekisini işaret ederek kurmaktadır. Dört yıllık iyi bir üniversite mezunu olarak taşradaki yeni erkekliğini alaylı meslek erbaplarını ötekileştirerek inşa etmektedir. Veli bu durumu şu şekilde açıklamaktadır:

“Bence bu mesleği fakülte mezunu olmayanlar yapmamalı ve bu unvanı taşımamalı. Adam ticaret lisesinden çıkmış ruhsat almış, açık öğretimden çıkmış ruhsat almış. Bu durum da bu meslekteki insan sermayesini biraz zayıf kılmış. Aslında tanımlı bir meslek ama ufak yerlerde kâtip, ayakçı havası var. Bu da çok rahatsız edici bir şey. Biz önemli bir iş yaptığımızı düşünüyoruz.”

Veli önemli bir iş yaptığının altını çizmektedir. Alaylı meslek mensuplarını ya da fakülte bitirmemiş erkekleri kendi mesleğinin prestijini azaltmakla suçlamaktadır. Eğitimle elde ettiği sınıfsal yükselmenin etiketinin kalitesinin düşürülmesine ya da daha fazla prestij sağlamanın engellenmesine içerlemektedir. Connell'a göre hegemonik erkekliğin kurulmasında sadece kadınların erkeklere tabi kılınmasının değil, diğer erkekliklerin de ötekileştirilmesinin önemli olduğunu belirtmiştik. Veli mali müşavirliği daha alt-sınıf ailelerden gelenlerin yükselme stratejisi olarak konumlandırmaktadır. Veli'nin anlatısı, Deniz'in anlatısında geçen "mühür"ün simgesel değerinin oluşturduğu içsel hegemonyayı destekleyen ifadeler taşımaktadır.

“Bizim mesleğimiz çok statik. Kafayı bilgisayara ya da deftere gömüp çok uzun süre çalışıldığından kimse bu işe tahammül etmez. Meslek olarak pek düşünmüyor zengin kesim. Bizim bünyemizde bir de yeminli mali müşavirlik diye bir alan var. O biraz daha farklı. Biz bu mesleğin astsubayları, onlar ise generalleridir. Ordudaki gibi; astsubaylar koldan rütbeli, subaylar omuzdan rütbeli. Bizde de imtiyazlı kesim yeminli mali müşavirler. İşin doğrusu bu. Hem işin kaymağını yiyen taraf, hem de imzalarının değeri ve de kaliteleri açısından. Hem iyi eğitilmişler, hem donanımlılar ve bunu da bir şekilde paraya dökmeyi başarmışlar mesleki olarak.”

Gençlik yıllarında stajyerken meslek büyükleri tarafından oluşturulan içsel hegemonyayı hem maddi anlamda hem de mesleki yeterlilik anlamında hisseden Veli meslekte önemli bir yere gelince benzer bir baskıyı mesleğinin prestijine zarar verdiğini düşündüğü erkeklere karşı oluşturmaktadır. Bununla birlikte yeminli mali müşavirlerin sahip oldukları mühürden, prestijden de imrenerek bahsetmektedir. Yeminli mali müşavirlerin ellerindeki mührün bir erkeklik simgesine dönüştüğü, grubun hafızasında önemli bir hafıza görüntüsünü sembolize ettiği açıktır. Bu noktada mührün bir sembol olduğunu belirtmek gerekmektedir. Farklı erkekliklerin ortak hafızasının üstünlük simgesi olan prestij, para, güç vb. karakteristiklerinin bir ifadesidir.

4.3. Gündelik Hayatta Kadınlar: Kadın Meslektaşlar, Evdeki Hanım, Mükellef Kadınlar

Erkeklik ve kadınlık arasındaki hiyerarşik ilişkinin düzenlenmesi toplumsal hayattaki sosyal pratikler aracılığı ile gerçekleşmektedir. Bu noktadan hareketle görüşülen erkeklerin gündelik hayat pratikleri içerisinde yakından temas ettikleri kadınlar üç farklı kategori altında incelenecektir. İlk olarak meslekteki mali müşavirler ve kendi kadın mükellefleriyle kurdukları ilişkiler, yanlarında çalışan ofis elemanı kadınlara bakış açıları ve son olarak da eşleriyle olan ilişkileri toplumsal cinsiyet hiyerarşileri içinde değerlendirilecektir. Bourdieu "hükmedilenler, tahakküm ilişkilerine, hükmedenlerin bakış açısıyla oluşturulmuş kategorilerle" baktığını açıklar (Bourdieu, 2015). Bu bakış açılarının izinin sürülebileceği alan ise gündelik hayattır. Kandiyoti'ye göre kadınlar değişen yaşam şartlarına göre strateji belirleyerek aktif ya da pasif şekilde ataerki ile baş ederler. Kimi zaman itaat etme, kimi zaman boyun eğme vb. pozisyon alışlarla iktidarla pazarlık ederler (Kandiyoti, 1988). Kandiyoti'ye göre "ataerki pazarlık" artık yerini eril restorasyona bırakmıştır. Kadınların gittikçe güçlenen konumu, ekonomik özgürlüklerini kazanma yönünde verdikleri mücadele erkekliği krize sokmuştur. Sahanın bu kısmında farklı kadınlıklar bağlamında erkeklerin taşrada bir tür erkeklik krizinde olup olmadığı cinsiyet hiyerarşileri üzerinden değerlendirilecektir. Erkeklerin kadınlar üzerindeki hiyerarşisini açıklayan Demetriou'nun dışsal hegemonik erkeklik ve Connell'in erkeklerin üstünlüğüne uyum içinde olan farklı kadınlıkları anlamaya çalışırken ürettiği kavramlar sahanın verileriyle farklı kadınlıklar üzerinden açıklanacaktır.

4.3.1. Kadın Meslektaşlar

Görüşülen erkeklerin hepsinin, çalışma hayatında kadınları "hırslı" olarak kodladıklarını söylemek mümkündür. Kadınların iş hayatında erkeklerle değil, diğer kadınlarla ciddi bir yarış içinde oldukları anlatılarda sıklıkla dile getirilmektedir. Çok uzun yıllardır kendi bürolarında mali müşavirlik yapan görüşülen erkeklerin hepsinin yanlarında çalışan büro personeli çoğunlukla kadındır. Görüşmeler sırasında bürolarda geçirilen bekleme sürelerinde gözlemlenen ilk bulgu, çalışan büro personelinin çoğunluğunun kadın olmasıdır. Bu nedenle görüşme sırasında bütün görüşülenlere yanlarında çalışan personellerle ilgili sorular da sorulmuştur. Ahmet "yanında çalışanları çoğunlukla bayanlardan seçtiğini çünkü erkeklerin çabuk sıkıldığını ve hemen bir yerlere gelmek istediğini" söylerken, erkeklerin katlanma toleransının düşük olmasından şikâyet etmektedir. Grubun hafızasında üretilen ortak dil erkekliğin davranış kalıplarını ortaya çıkarmaktadır. Erkek mükelleflerin daha çok erkek mali müşavirlerle çalışmayı tercih ettiğini anlatan Ali aynı zamanda çok yoğun tempoda çalışmayı gerektiren bu mesleğin özellikle evli kadınlara çok uygun olmadığını aktarmaktadır:

"Bugün sanayi esnafından müşteriniz var, adam buraya gelecek, sigarasını içecek, bir hikayesini anlatacak, bir kadın meslektaşla bunu yapamayacağını düşünüyorum. İkincisi de çok zaman alıcı bir mesleğimiz var. Özellikle de meslek mensubu kadın arkadaşların %50'si ya bekar ya da hiç evlenmemiş. Cidden zor. Benim mesaim sabah 8, akşam 8. Gece kalıp çalıştığımı saymıyorum. Bir kadının, hele evli bir kadının bu denli meşakkatli bir işte çalışabilmesine imkân

vermiyorum. Evin sorumluluğu vb. gibi sebeplerden dolayı çalışmak istese de çalışamayacaktır.”

Ali, mali müşavirliğin çok yoğun mesai isteyen bir meslek olduğu için kadınlar tarafından yapılmasının zor olduğunu düşünmektedir. Connell'a göre, cinsiyetin sembolik ritüeller ve kurumlar aracılığıyla organize edilen yeniden üretim süreci olduğunu belirtmiştik. Yani cinsiyet toplumsal karşılığı olan bir sosyal pozisyon halini almıştır. Connell'in belirttiği bu pozisyon alış hali hane içi işleri kadının sorumluluğuymuş gibi kodlarken aile hayatını kutsamaktadır. Ali'nin anlatısı literatürdeki bu birikimi doğrular niteliktedir. Ali evin sorumluluklarından dolayı bu mesleği yapan kadınların evliliklerinde sorun yaşayacağını düşünmektedir. Bu anlatı bize erkeklerin grup hafızasında ev içi işlerin kadının sorumluluğu olduğu öğretisinin halen canlı olduğunu göstermektedir. Kadınların kamusal alandan dışlanmasına yönelik en kullanışlı gerekçe, ataerkil ideolojinin kadınları doğurganlıkları nedeniyle doğa ile özdeşleştirilmesidir (Berktaş, 2006). Bu inanış erkekliğin değerlerinin toplumun kabul ettiği davranış kalıplarının bütününe dönüştürmüştür. Ankara Maliye Okulu'ndan sonra Anadolu Üniversitesi İşletme Bölümü'nü bitiren Mahmut ise kadın mali müşavirlerin bir başka özelliğine dikkat çekmektedir. Kadın mali müşavirlerin mükellef seçerken daha dikkatli olduğunu belirten Mahmut bu durumu şu şekilde açıklamaktadır:

“Kadınlar kendi kültür yapılarına ve düzeylerine daha uygun kişileri seçiyorlar. Erkekler de birçok arkadaşım bakmaz, müşteri geldiğinde müşteriyi kabul eder. Ama kadınlar biraz daha oturmasını, kalkmasını, örf ve adetleri daha iyi bilen insanları seçmeye özen gösteriyorlar. Bu konuda biraz daha ilkel oluyorlar.”

Saha çalışması daha çok erkeklik üzerinden seyrederken; zorlanan, düşünen, kaçamak cevaplar veren erkekler, sorular daha çok kadınlarla ilgili konulara doğru kaydığında hızla, hazır cevap bir şekilde, genelleyerek konuşma eğilimi göstermektedirler. Erkeklerin erkeklikler üzerine konuşurken ki çekingen tavrı ortadan kalkmakta, görüşülenlere bahsi geçen anlarda adeta bir rahatlama gelmektedir. Mahmut ve Ahmet anlatılarında kendileriyle aynı statüde olan kadın mali müşavirlerin mesleki pozisyonlarını değerlendirirken daha ihtiyatlı konuşurken konu yanlarında çalışan kadın personellere geldiğinde sahadaki veriler daha ilginç, zengin ve kıymetli hale gelmektedir. Demetriou'nun dışsal hegemonya kavramı üzerinden bir değerlendirme yapıldığında erkeklerin eril dili inşa ederken kadınlar üzerinde farklı taktikler kullanabildiği görülmektedir. Bu farklı taktikler bazı durumlarda birbirleriyle çelişiyor olsa bile hizmet ettikleri amaç devamlılık göstermektedir. Eğer kadın, erkekle aynı pozisyonda ya da erkeği aşmanın şartlarını sağlayabilecek imkândaysa kadını ev kadınlığı, toplumsal hayatta daha ihtiyatlı olma ihtiyacı gibi taktiklerle durdurma eğilimi grup hafızasında belirlemektedir. Eğer söz konusu olan erkeklerin işine yarayacak bir hizmet üreten kadınlarsa geliştirilen dil başka bir dışsal hegemonya oluşturma taktiği olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadınların erkeklerin verdiğiyle yetinmesi, çizdikleri sınır dâhilinde kalmaları beklenmektedir. Aynı konuma yükselmeyi hedefleyen kadınların üzerinde "cam tavan" belirlemektedir. Hegemonik erkekliğin dilinin farklı boyutları vardır. İlk olarak onlarla aynı prestiji, aynı sosyal konumu arzulayan hem cinslerine bir ihtar göndermektedirler. İkinci olarak kendi

statülerine en azından benzer bir hedef koyan kadınlara "kadınlık bilincini" yeniden ev, evlilik ve ev işleri üzerinden anımsatmaktadır. Üçüncü olarak da, hegemonyalarına uyum gösteren kadınları da işbirliklerinden ötürü övmektedirler. Sahip oldukları hegemonyadan yine kendi belirledikleri kadar pay veren erkekler kurdukları bu üçlü taktikle hegemonyanın devamlılığı için gerekli içme ve dışlama fonksiyonlarını amaca yönelik olarak yerli yerinde kullanarak hedefe ulaşmış gözükmektedirler. Ofiste çalışma arkadaşı olarak kadınları tercih etmesini Mahmut şu şekilde açıklamaktadır:

“Kadınlar işlerini daha yarış halinde yapıyorlar ve daha başarılı oluyorlar ya da benim kanaatim bu şekilde. Başka konulara gireceğiz ama kadınlar genel olarak daha hırslıdır. Erkeklerde bu duygu daha az. Bir kadın bir işi yaptığı zaman, diğer kadın da o işi yapma konusunda kendisini zorunlu hisseder. O yüzden kadınlarda verim elde etmek bizim için daha kolay oluyor. İş bakımından erkeklerdeki hırs kadınlara göre çok daha az. Mutlaka hırslı erkekler de vardır ama kadınların çoğu bence diğer kadınlarla kendilerini yarışmaya sokarlar. Herhalde kadınlar hemcinslerine karşı biraz daha kıskanç oluyor. Kadınların yarışı erkeklerden ziyade hemcinsleriyle. Erkeklerin yapamadığı işi kadınlar yaptığı için bu durum kadınların özgüvenini artırıyor.”

Görüşülen erkeklerin gözünde odak, mali müşavir erkeklerle eşit pozisyondaki kadınlar olunca ev işleriyle ve evlilikle yürümesi zor olan bu meslek, yanlarında çalışan kadınlar söz konusu olduğunda ise hırslı, verimli, iyi çalışan, kıskanç, özgüven kazanmak için erkeklerle değil de yine kadınlarla yarışan bir kadınlık kurgusu olarak belirmektedir. Gözlemediğimiz kadarıyla erkeklik krizi taşrada küresel eğilimlerle kısmi bir paralellik göstermektedir. Bir değişim olsa bile bu değişimin çok yavaş olduğunu da söylemek mümkündür. Erkeklerle eşit pozisyondaki kadınlar “hane içi işler”, “evliliği yürütmeyi başarabilme” gibi göstergelerle dışsal hegemonik erkeklik kavramıyla açıklayabileceğimiz bir dışlanma mekanizmasına maruz kalmaktadırlar. Bu krizin izlerini cinsiyetin ilişkiselliği üzerinden takip ettiğimizde ise eşitsizliklerin üretimindeki farklı taktikler karşımıza çıkmaktadır. Yeminli mali müşavir Deniz'in yanında çalışan personelin hepsi kadınlardan oluşmaktadır. Deniz bunun nedenini şu şekilde açıklamaktadır:

“Yanımda çalışanların hepsi bayan. Şöyle bayanların sadakati daha üst noktada oluyor. Ne anlama geldiğini hemen açıklıyorum. Erkek bir eleman sizi bir 500 liralık bir fark için şuradaki şu konumunu bırakıp karma organizadaki bir tekstil fabrikasına gidebiliyor. Siz 2500 lira verirken 3000-3500 liralık bir maaş onu cezbedebiliyor ama bir bayan için önemli olan güven. Bu ortamın güven ve rahatlığı üst seviyede olduğu için kolay kolay. Çok büyük paralar verirsiniz belki elbette ki göze alır ama 500 lira 1000 lira için işyerini değiştirecek noktada değiller. Onlar için güvenlik ve rahatlık paranın miktarından daha önemli.”

Kadınların iş hayatında çalışırken daha hırslı, daha verimli, daha yetenekli, daha iş bitirici olduğunu görüşülenlerin hepsi anlatmaktadır. Ama bütün erkekler bu tanımlamaları büro personeli kadınlar, yani kendilerine yardımcı olan kadınlar için kullanmışlardır. Eril iktidarın inşası kolektif bir sürecin ürünüdür. “Erkeklik inşası kolektif bir üzüntüye, eğlenceye, çoğu zaman da bir ritüele dönüştürerek, herkesi bu 'inşa'ya ortak eder” (Sancar, 2008b). Erkekliğin ürettiği dil erkeklerin üstünlüğünün sürdürülebilirliğine hizmet ettiğinden bu dil bazen destekleyici bazen de aşağı çekici yönde olabilmektedir. Örneğin kimi zaman bir zaferi, bazen de bir yası referans alabilir. Deniz'in anlatısı

iş hayatının rekabetçi ortamında kadınların güvenecek, sığınacak güçlü bir erkek bulduğunda ellerindekiyle yetinecekleri bir taktik geliştirmeyi tercih edeceklerini örneklemektedir. Bu bağlamda erkeklik krizi yerine taşrada hala ataerkil pazarlığın kodlarının geçerli olduğunu söylemek mümkündür. Erkekler farklı taktikler kullanarak alanda üstünlüklerini korumayı sürdürürken, üstünlüklerinde hissedilir bir aşınma gözlemlenmemektedir. Benzer bir anlatıya 2002 yılından beri kendi bürosu olan Ali'nin yanında çalışan elemanları değerlendirdiği örnekte de rastlamaktayız.

“Dört kişiyle çalışıyoruz, tamamı kadın. Şöyle bir tercih sebebim var: İlk aldığım eleman kadındı. Biz burada çok ciddi süreler geçiriyoruz, bir de statik bir yapımız var. Burada bir erkek olsa çok rahat etmez, ya da bir kadın kalanlar erkek olsa kadın da rahat etmez. Birkaç denememiz de oldu olmadı, kadın personel yoğun olduğu için erkek personeller rahat edemedi. O yüzden hep kadın kadın gidiyoruz. Erkek olsaydı da hepsi erkek olurdu. Mobil bir işimiz olsa çok problem değil. Mobil bir işimiz olsa belki de bir kadın bir erkek daha doğru olurdu. Ama çok statik bir işimiz olduğu için kadınla başladım, kadınla gidiyor. Bu işi kadınla yapmak doğrudur demiyorum, benim alışkanlığım bu. Sadece erkek çalıştıran arkadaşlarım da var, onlar da memnun. Ama kadın erkek karışık olduğunca bence biraz daha zor oluyor. En basiti: Misafiriniz geliyor, kadın personel varken çayı erkek mi getirsin deniyor. Ya da biraz daha kaba yük gerektiren bir işi erkek varken kadın mı yapsın deniyor. Komple bayan olduğunda herkes çay da veriyor, kaba iş olduğunda da yapılıyor. Bence öyle gitmesi daha yerinde. (1976 Uşak doğumlu, Afyon Kocatepe Üniversitesi Maliye Bölümü Mezunu, evli, 2 kız çocuğu var).”

Ali'ye göre yanında çalışanların hepsinin kadın olması ofis ortamında çalışanların kendilerini rahat hissetmesini sağlamaktadır. İlk olarak aynı odada bütün gün bilgisayar başında oturarak çalışan kadınları hem cinsleriyle odayı paylaşmasının daha kolay olduğunu açıklarken, diğer yandan ofis işlerinin yapımında böylece sorun çıkmadığını belirtmektedir. Müşteriye çay getirmek, ofisi temizlemek gibi toplumsal hafızada kadının görevi gibi kabul edilen işlerin yapımında çalışanlar arasında bir huzursuzluk çıkmaması için bu yaklaşım tercih edilmiştir. Bütün görüşülenlerin kadın personel çalıştırması sahada rastlanan değerli bir bulgudur. Ofisteki iki yardımcısının da kadın olmasını Mahmut şu şekilde açıklamaktadır:

“Şu an iki elemanım var, ikisi de kadın. Elemanlarımın ikisi de kadın olduğu için çalışırken daha rahat ediyorlar. Ya da ben çalışma ortamının kolaylaşması açısından öyle düşünüyorum. Yani 10 personel olsa o zaman fark etmiyor. Çalışan az sayıda olduğu zaman kadın kadına daha iyi görev dağılımı yapabilirler. Çünkü erkekler bazen ofislerde yardımcı hizmetleri yapmak istemiyorlar ya da ellerine yakışmıyor. Onun için belki de kadınlar daha titiz ve hassas oluyor. Kadınlar genelde erkeklere göre büronun temizliğinde ve hijyeninde de daha hassas oluyor. Erkekler kadınlara göre biraz daha dağınık oluyor. Onun için biz bu şekilde bir düzen kurduk.”

Evde ev işlerini yapması beklenen kadınların ofiste de gocunmadan gelen müşterilere çay getirmesi beklenmektedir. Bunun yanında gerekirse geç saatlere kadar yoğun dönemlerde çalışması, ofisi derlemesi, toplaması, işleri zamanında yapması arzulanmaktadır. En çok beklenen ise sunulan olanaklara karşılık sadık kalması ve işi öğrendikten sonra bir rakibe dönüşmemesidir. Erkekliğin güçle, rekabetçilikle kurulan dili, kendi eliyle olası rakipleri de ortadan kaldırmaktadır. Connell'in “işbirlikçi kadınlar” olarak nitelendirdiği kadınlık hali olarak nitelendirdiği form bu noktada ofis çalışanı kadınlar olarak ortaya çıkmaktadır. Erkek personel gibi işi öğrendiğinde gitmeyen, sadakatle boyun eğme yöntemini benimseyen, güvenli alandan çıkmayan, sadık kadınlar eril dilde övülmektedir. İş öğrenince

kaçan erkekler ise hadsizlikle suçlanarak içsel hegemonik erkeklikten paylarını almaktadırlar. Erkeklerle rakip olma potansiyeli taşıyan mali müşavir kadınlara mesleğin zorlukları hatırlatılırken, ofiste çalışan kadınlardan verilen ücretlere uyum göstermesi, büro işlerini ayırt etmeksizin yapmaları gerekirse özel hayatlarını bir kenara bırakıp yoğun çalışma temposuna ayak uydurması öğütlenmektedir.

4.3.2. Evdeki Kadınlar: Taşrada Evlilik İlişkileri

Erkekler alandaki mali müşavir kadınlara evdeki işlerini hatırlatırken bürodaki yardımcı personele ise ofisteki işleri hatırlatmaktadır. Konu evdeki kadınlara geldiğinde, eşlerine yardım edemediklerini çünkü çok yoğun çalıştıklarını, boş zamanlarının olmadığını ifade etmektedirler. Bu durum yine erkeklerin kimliklerini inşa eden en belirgin niteliğin iş yaşamı olduğunu göstermektedir. Erkeklerin evdeki işleri paylaşmaya bakış açısı da ikirciklidir. Eğitilmiş, zengin, üst-sınıf bir erkek olarak kadın-erkek eşitliğine duyarlı olduğunu göstermenin en basit yolu erkekler açısından ev işi de yaptığını kanıtlamak gibi gözükmektedir. Veli evdeki her işi yaptığını şu sözlerle anlatmaktadır:

“Evet. Her şeyi yaparım. Ben 1985 yılında liseyi okumak için ailemden ayrıldım. O tarihten evlendiğim tarihe kadar tek başıma yaşadım. Her işimi kendim yaptım. Bugün aklınıza gelebilecek her ev işini yaparım, bundan da hiç erinmem. Arkadaşlarıma da anlatırım. Bir insanın kendi çamaşırını yıkaması, ütüsünü yapması, odasını süpürmesi insani şeyler. Yaşamak için emek harcamak lazım, ben buna inanıyorum... Bekârken bile ben 2 gün üst üste giydiğim bir kıyafetim olmazdı. Yıkardım. İnsanın önce kendine faydası olacak, kendine saygısı olacak. Kendine saygısı ve faydası olmayan bir insanın kimseye de saygısı ve faydası olmaz. Erkeklikte bunu utanç olarak değil, gurur olarak görürüm”.

Eve dair her işini yaptığını ve bunu da arkadaşlarına anlatabildiğini aktaran Veli toplumsal hafızada erkekliğin özelliklerinden birini daha çalışmanın saha bulguları arasına not etmektedir. Ev işi yapmayı bir gurur olarak gören Veli diğerlerinin ise bunu utanç olarak gördüklerini işaretlemektedir. "Biraderlik sözleşmesi"ne bu anlatısında şerh koyan Veli daha önceki bir anlatısında da bazı erkekleri dedikodu yaparak, "iş kapmak" için etik olmayan yollara başvurmakla suçlamıştı. Anlatıların analizinden elde edilen en temel vurgu erkekler arası mücadelenin temel belirleyicisinin para ve paraya bağlı olarak ortaya çıkan güç ilişkileri olduğudur. Connell'a göre tüm erkekler, her ne kadar bazıları hegemonik olmasalar da, hegemonik erkekliğin, erkeğin egemenliğini sağladığı ölçüde bu durumdan belli miktarda fayda sağlarlar (Connell, 1995). Connell'ın ifade ettiği aslında hegemonik erkekliğin bütün erkeklerin hegemonyasının sigortası olduğudur. Aldıkları pay değişse bile varlığıyla büyük ya da kısmi, belli bir payı garanti altına almaktadır. Bu nedenle tüm erkekler için vazgeçilmezdir. Hegemonik erkekliğin taşrada temel belirleyicisi olan paraya ulaşmak için bazen dedikodu bazen etik dışı hareketler mubah görülebilmektedir. Kendini Avrupa kültürünü benimsemiş biri olarak tanımlayan Ahmet, ev işlerini paylaşmaya bakış açısını gülererek anlatmaktadır.

“Bu konu biraz hayvan severim demeye benziyor. Hayvanları severim. Kuzu pırzola da yerim der gibi. Ev işlerini niye paylaşmayalım canım televizyon seyretmesi benim, bulaşık yıkaması onun. Bazen salata yaparım yemek yaparım. Köyde mesela gideriz mangal yakarım. Erkeğe ev işlerinde yardım ettirip ettirmemek kadın da biter. Şu bulaşıkları yıka değil. Hayatım ne güzel tabakları makinaya koyuyorsun. Artık eskisi gibi değil ki. Bulaşık makina yıkıyor. Çamaşırı

makina yıkıyor. Asmıyorsunuz da öteki makina kurutuyor. Ütüyü de temizlikçi kadın geliyor o yapıyor. Eşim çalışıyor. Öğretmen."

Evdeki bütün işleri öğretmen olan eşinin yaptığını belirten Ali de ev işlerine bakış açısını şu şekilde açıklıyor: "Evet. Çünkü boş vakti daha fazla. Neden bilmiyorum ama benim babam da yapmıyordu. Öğretmemişler.(Güldü.) Eşim de, kızlarım da yardım talep ediyor ama ben 'çok yorgunum' diyerek geçiştiriyorum". Eşleri öğretmen olan Ahmet ve Ali ev işlerini paylaşmak konusunda eşitliğe mesafeli bir yaklaşım göstermektedirler. Ahmet erkeğe ev işi yaptırma becerisi gösterme sorumluluğunu da kadına yüklerken, Ali iş yoğunluğundan kaynaklı yorgunluğunu bahane ederek kaçınma taktiğini kullanmaktadır. Coles'un "mozaik erkeklik" kavramı birbiriyle uyumsuz gibi görünen erkeklik örüntülerinin ve bunlara bağlı yaşam tarzlarının bir arada olabilme halini açıklamak için anlamlı bir çerçeve sunmaktadır. Hegemonik erkekliğin eğitilmiş, üst-sınıf, güçlü, prestijli olma özelliklerini taşıyan erkekler aynı zamanda argo konuşan, mangal yapan, pazar günleri kahvaltı hazırlayan, "dışarı" işlerini yapan taşra erkekliğinin üstünlük örüntülerini de aynı alanda barındırmaktadırlar. Evde yapmak istedikleri işleri de yine kendi zevkleri doğrultusunda seçen erkekler aslında hobi olarak yaptıkları işleri sanki eşitlik ya da yardımlaşma adına yapıyorlarmış gibi sunma kabiliyeti de göstermektedirler. Bu noktada mangal yapmanın erkekler için ifade ettiği sembolik anlama da değinmek gereklidir. Görüşülenlerin hepsi yazlıkta, bağ evinde mangal yaptığını keyifle anlatmışlardır. Mangal yapmanın "ailemi doyuruyorum, onlara et yediriyorum, doğadan odunları topluyorum, ateşi yakıyorum" gibi ilk çağlardan beri erkeklerin kas hafızasına işlenmiş dokuların modern dünyadaki üstünlük kurma tezahürü şeklinde sembolik bir anlamı olduğu düşünülebilecektir.

4.3.3. Hegemonya Alanının Dışından Gelen Bir Ses: Mükellef Kadınlar

Mali müşavirler ve mükellefler arasında hem bir müşteri, hizmet veren ilişkisi hem de farklı bir sosyal yakınlık ilişkisi söz konusudur. Sahaya başlarken hiç farkında olunmayan fakat meslek sosyolojisi açısından farklı boyutlarıyla da araştırılmaya değer olan bir başka bulgu bu fark ile ilişkidir. Görüşülenlerin hepsi iyi bir mali müşavirin en önemli özelliğinin sır saklamak olması gerektiğine dair fikir birliği içindediler. Mali müşavirler, mükelleflerinin yani aslında işverenlerinin bütün mesleki sırlarını bilen aynı zamanda özel hayatlarına dair en ince ayrıntıyı bile anlatabildikleri birer sırdaşına dönüşmüşlerdir. Böyle bir durumda işverenlerin kadın olması durumunda farklı bir hiyerarşi doğuracağı düşünüldükçe sahada patron kadınların işveren statüsüyle oluşturdukları üstünlük ilişkisinin verileri de toplanmaya çalışılmıştır. Diğer yandan görüşülenler taşrada sosyal hayatı düzenleyen en temel mekanizmanın "dedikodu" olduğunu da sıklıkla dile getirmişlerdir. Mesleki başarının anahtarı sırdaşlık ve sosyal hayatın anahtarı dedikodu arasındaki bu gerilim taşrada gündelik hayatı anlamak adına önemli bir tema oluşturmaktadır. Yapılan görüşmelerin hepsinde mali müşavir erkekler, mükellefleri arasında çok az sayıda kadın olduğunu belirtmişlerdir. Bunun nedenini Veli şu şekilde anlatmaktadır.

"Burada erkek egemen bir iş hayatı var, kadınlar iş hayatında çok ön planda değil. Birkaç firmamızda ikinci kuşak ve eğitim görmüş kadınlar var ama çok etkili değiller hala... Mükellefler

açısından mali müşavirler sırdaş oluyor. Mesleğin 5. Maddesi, en önemli özelliği sır saklamaktır. Çok şey söylersin, hiçbir şey söylemezsin. Belli bir dostluk, sırdaşlık, yoldaşlık illa ki oluşuyor.”

Veli taşrada erkek egemen bir iş hayatı olduğu için bu durumun kendi müşteri portföyüne de yansımalarını açıklamaktadır. Ayrıca bir mali müşavirin en önemli özelliğinin iyi bir sırdaş olması gerektiğini, müşterileriyle ilgili her şeyi en ince ayrıntısına kadar bildiklerini özetlemektedir. Ahmet de mükelleflerinin çoğunlukla erkeklerden oluştuğunu şu şekilde aktarmaktadır; “Uşak'ta bazı işler rakı masasında halledilir. O yemek, yemek değildir... Yüzde seksen erkek mükellef. Uşak'ta aile şirketleri var genel itibariyle aileden devir alınanlar erkek egemendir.” Erkekler arası ilişkilerde sosyal ortamlarda akşamları yenilen kimi zaman sonu pavyonda biten iş yemeklerinin önemli bir işlevi bulunmaktadır. Sahada bu durum sıklıkla dile getirilmektedir. Uşak'ta daha çok aile şirketleri olduğu ve yönetim babadan oğula geçtiği için erkek egemen zihin yapısının iş yaşamına da yansımaları görülmektedir. Deniz de "mükelleflerim, %99 oranında erkek. Çünkü para erkeklerin elinde. Buraya bayan olarak gelen bir kişi oldu" diyerek erkek egemen iş hayatını özetlemekte, "büro ortamında çok konuşulmayacak şeyler iş yemeklerinde konuşulduğunun" altını çizerek, kadın meslektaşların alandan hangi mekanizmalarla dışlandığını da anlatmış olmaktadır. Ali de görüşülen diğer meslektaşları gibi mükelleflerinin çoğunluğunun erkek olduğunu belirtmektedir. "Türkiye ataerkil bir toplum olduğu için toplumda genel kanının parayla ilgili konulara erkeklerin kafasının kadından daha fazla çalışacağına dair toplumda genel bir kanı olduğu" için mükelleflerin daha çok erkek mali müşavirlerle çalışmayı tercih ettiğini açıklayan Ali, müşterilerinin çoğu sanayici olduğu için ağırlıklı olarak mükelleflerinin de erkek olduğunu aktarmaktadır. Bununla birlikte kadın ve erkek mükellefleri arasında sosyal ve mesleki ilişkiler anlamında bir farklılık olmadığını da belirten Ali, asıl ayrımın dilde olduğunun altını çizmektedir:

“Bir kadın ve erkek ayrımı sadece hitap boyutunda farklılık gösterebilir. Konuşmalarımız hem cinslerle biraz daha argo ve rahattır. Bunun sebebi de farklı cins olmamız. Öğretilmiş ve alıştırdığımız bir şekil var ondan kaynaklanıyor. Bir oğlum olsaydı, oğlumla kızım arasındaki iletişimimiz bile farklı olurdu diye düşünüyorum. Erkekle daha rahat konuşulabilir... Kızlarımla ilişkim gayet iyi. (Güldü.) Oğlum olsaydı elinden tutar maça götürürdüm, orada edilen küfürlerden de çok rahatsız olmazdım. Ama kızlarımla gitmem. Fark bu.”

Aynı akşam dışarıda yenilen akşam yemeklerinin oluşturduğu ortaklık, erkekler arası sırdaşlık gibi erkekler arası dilin sembolü "argo" da taşrada toplumsal hayatta kadın ve erkek arasına bir sınır çizmektedir. Rahatlık erkekler arası dilin belirleyici hissine dönüşmektedir. Mahmut da mükelleflerinin çoğunluğunun erkek olduğunu açıklamaktadır:

“%80-85 oranında erkek. Çünkü ufak yerlerde kadın esnaf pek olmuyor. Anadolu kentinde kadın esnaf da çok az. Kadınlar genelde bu tür yerlerde memurluğu seçiyorlar. Piyasada kadınlar erkeklere göre %20-25 civarında. Bizim müşteri portföyümüze o şekilde yansıyor.”

Ayrıca Mahmut da erkeklerin daha çok erkeklerle çalışmayı tercih etmesini yine argo konuşma üzerinden açıklamaktadır:

“Çünkü erkeğin olduğu yerde çok daha rahat davranılabilir, argo konuşulabilir. Ama kadının olduğu yerde konuşmaları, oturmaları ve kalkmaları daha kısıtlıdır. Biraz daha çeki düzen verilir. Yani bence kadının olduğu yer daha saygın oluyor.”

Ortağı kadın bir mali müşavir olan Mehmet, kadın mükelleflerin daha çok ortağını tercih ettiğini; ortağının çalışmasının uygun olmadığı "daha kaba saba" erkek mükelleflerle ise daha çok kendinin muhatap olduğunu şu sözlerle özetlemektedir:

“Tabii bazı insanların sınırları olur. Toplumda kadın olmak zor. Kadının kendi hayatındaki güvenlik tedbirlerini, ön yargılarını oluşturuncaya kadar belli bir yaşanmışlık vardır altında. Kadın mükellef olursa rahat örnekler veremeyiz, kadınla konuştuğumuzu unutarak hareket edemeyiz. Ona göre konuşuruz. Bir ölçü kalır. “Ne yapıyorsun akşam, hadi oturalım” diyemezsin mesela. Çünkü yaşadığımız toplum hiçbir şey olmasa bile kendince magazin üretmek isteyebilir. Bunlar kadın için ve bizim için hoş olmaz... Bazen bir yerde kadın varsa, erkeklerin dikkat etmesi gerekir. Bu toplumumuzda yazılı olmayan bir kuraldır. Yatırım yapmak isteyen bir kadın “ben bir erkekle çok güzel iletişim kuramıyorum, kadın olsa daha iyi olur” diyen birisi direkt Firdevs Hanım’ın odasına gidip o iletişimi kurabiliyor. Ya da kaba saba bazı erkekler oluyor, küfrediyor ama küfrettiğini fark etmiyor ya da küfrü bir bağlaç olarak kullanıyor.”

Toplumsal hafızada cinsiyetçiliğin eril dilde vücut bulmuş hali argo ve küfür taşrada erkekliğin kurucu unsuru haline gelmektedir. Erkekliğin formları samimiyet, sırdaşlık, güven duygusu argo üzerinden dizayn edilmektedir. Argo, aynı zamanda kadınlarla erkekler arasında kamusal alanı paylaşmak konusunda da bir sınır çizmektedir. Diğer yandan kadınların güven arayışının erkekler tarafından eril tahakkümü güçlendiren bir taktiğe dönüştürüldüğünü de gözlemek mümkündür. Mehmet'in anlatısı taşrada kadınların, bazı "güvenlik tedbirleri" kullanarak sosyal hayatta var olmaya çalıştıklarını açıklamaktadır. Örneğin kendi işi olan bir kadın, daha başarılı olduğunu düşündüğü bir erkek mali müşavir yerine bir kadın mali müşavirle çalışmayı tercih etmektedir. Çünkü kadınlar, çalışma hayatındaki kararını karlılık ya da başarı kriterlerini analiz ederek değil, sosyal hayatta "adının çıkma" riski üzerine kaygılanarak vermektedir. Taşrada sosyal hayatın düzenleyicisi dedikodunun, kadınların yaşamını kontrol eden bir mekanizma olarak işlevini başarıyla yerine getirdiği sahada tespit edilmektedir.

5. SONUÇ

Çalışma boyunca yapılan görüşme ve gözlemler değerlendirildiğinde bulgular birkaç temayla özetlenebilmektedir. İlk olarak erkeklerin değerli hissetmeye yönelik arayışlarının temelinde yatan en belirleyici dinamik "güç"tür. Erkekliğin yeterliliği bu güç üzerinden test edilmekte ve bu gücün artmasını sağlayan ya da destekleyen her türlü yöntem ve kişi "makbul" kabul edilmektedir. Hepsi Türkiye'nin küçük bir ilinin köylerinde doğmuş, eğitim hayatlarında ailelerinin onlara miras bıraktıkları kültürel sermayeyi aşan bir başarı gösteren görüşülen erkekler "güç" sahibi olarak sosyal hayatlarını dönüştürmeye çalışmışlar. Görüşülen erkeklerin hepsinin babasından uzak bir çocukluk ve gençlik dönemi geçirmiş olması ise sahada karşılaşılan bir tesadüftür. Biri boşanmış bir ailenin çocuğu olduğu için, ikisi yatılı okulda okuduğu için, beşi ise babaları Almanya'da işçi olduğu için babalarından uzak

bir yetiştirme süreci geçirmişlerdir. Belki bu nedenle "güç" vurgusu anlatılarda baskın olmuş, belki de sadece erkek oldukları için "güç" var olma şeklinin ifadesidir. Bu güç kimi zaman daha çok kazanılan parada, bazen binilen büyük bir arabada gizlidir. Bu gücün kaynağı bazen bir mührün kazandırdığı prestijle, bazen temiz kokan bir kıyafetle ifade edilmektedir. Bu güç, bazen gece geç saatlere kadar uzayan iş yemeklerinde kazanılırken, bazen erkek erkeğe muhabbetleri şekillendiren argonun ortak diliyle elde edilmektedir. Bazen dedikodu yapılarak bir diğerinin elindeki iş alınırken, bazen müşterinin en önemli sırları saklanarak çalışma hayatında başarı sağlanmaktadır. Bunlar anlatılardan elde edilen gücün artmasını sağlayan ve destekleyen yöntemlerin öne çıkanlarıdır. Diğer yandan erkeklerin gücünün, başarısının, parasının artmasını sağlayan ve destekleyen "makbul" kişiler vardır. Bu makbul kişiler ise kadınlardır. Kadınlar, Connell'in açıkladığı gibi erkeklerin başarısını destekledikleri ölçüde makbullerdir. Örneğin evdeki işleri halleden "eş" kadınların yerini iş yerinde sadakatle çalışan ofis personeli "kadınlar" almaktadır. Her iki farklı kadınlık halinden beklenen bir iş birliği söz konusudur. Bu gücü sürdürülebilir kılan ise kadınların verdiği destektir. Benzer statüde oldukları kadınlara ev işlerini ve mali müşavirlik mesleğinin zorluklarını hatırlatan erkekler, ofislerinde çalışan kadınlardan ise fedakârlık beklemektedir. Aynı fedakârlık beklentisi söz konusu kendi eşleri olduğunda da ortaya çıkmaktadır. Yoğun çalışma hayatlarına saygı göstermeleri, eve ait işlerde paylaşım talep etmemeleri, uzun süren iş yemeklerini makul görmeleri eşlerden beklenmektedir. Çalışma hayatlarını zevkle ayrıntılı bir şekilde anlatan erkeklerin "erkekliklerle" ilgili sorular sorularda zorlanmaları yine sahada gözlemlenen en önemli bulgulardan biridir. Demez (2005) Türkiye'de erkekliği şu şekilde açıklamaktadır:

"Türkiye'de erkek prototipi, başarılı, fiziksel, cinsel, ekonomik ve ruhsal olarak güçlü, yenilmez, yıkılmaz, koruyucu, iktidar ve yetke sahibi, her alanda başarılı ve hep kazanan, her sorunu çözen, duygularını belli etmeyecek kadar irade sahibi, sınırsız içki ve sigara tüketecek kadar dirençli ve hepsinden önemlisi kadından önemli olmak gibi özellikleri taşır (Demez, 2005)."

Çalışma boyunca sahadan edindiğimiz bulgular Türkiye'de erkekliğin göstergelerinin literatürdeki tespitleriyle uyumaktadır. Çalışmamız taşrada erkekliğin en temel belirleyicisinin güç ve para olduğunu tespit etmiştir. Çalışma hem erkekler arasındaki hem de erkeklerin farklı kadınlıklarla kurduğu ilişkiyi göstermesi açısından önemlidir. Erkek mali müşavirlerin anlatılarında dikkat çekici bir nokta da dildeki militarist öğelerdir. Gündelik hayata dair bir örnek verirken bile "bir komutanın kafa sallayarak eğlenmesini" ya da yeminli mali müşavir ile mali müşavir arasındaki hiyerarşik ilişkiyi rütbelere üzerinden anlatan Veli'nin anlatısında, yeminli mali müşavirin yarı kamusal kimliğini ormancı-köylü arasındaki itaat ilişkisi üzerinden anlamlandıran Deniz'in anlatısında, erkekler arası hiyerarşinin militarize edilmiş algılar üzerinden inşa edildiği konusunda da beliriveren bu dil; yeni saha araştırmalarına bazı ipuçları sunmaktadır. Sahada elde edilen bir önemli veri, argonun erkekler arası dünyanın birleştirici bir gücü olduğudur. Eril dilin inşasında ikili bir role sahip argonun hem kadınları kamusal alandan dışlayıcı bir rolü hem de erkekler arası ortak hafızanın inşasında sembolik bir fonksiyonu olduğunu gözlemlediğimizi belirtmekte fayda vardır. Ayrıca erkeklerin hafızalarında,

"kadınların güvenliği aradığı ve önemseydiğine" dair çok güçlü, yerleşik, farklı bağlamlarda sık sık dile getirilen bir inanış olduğunu da saha çalışması göstermiştir. Bu noktada Sancar'ın güvenlik rejimleriyle cinsiyet eşitsizlikleri arasında kurduğu bağlantıya değinmek faydalı olacaktır. Sancar bu ilişkiyi şu şekilde açıklamaktadır:

"'Biyolojik' olduğu varsayılan cinsiyet ile toplumsal konumlar arasındaki ilişki modern toplumların 'güvenlik rejimleri'nde daha çarpıcı olarak gözlenebilir. Toplumun korumak erkeklerin işidir. Ulusu askerler kurar, savaşçılar en saygı duyulması gereken önderlerdir. Modern yurttaşlık ile zorunlu askerlik yaparak kazanılan toplumsal statü arasında tarihsel olarak kurulmuş ilişki hala çok güçlüdür. Bu bağlantı modern toplumdaki erkek egemenliğinin (maskulizm) temelidir (Sancar, 2012)."

Sancar'ın açıkladığı gibi "erkekler devlet, kadınlar aile kurarken" cinsiyet eşitsizliğinin dili güvenlikçi politikalarından beslenmektedir. Vatani savunan, namusu koruyan, kadınlara güvenlik vadeden erkeklikler aynı erkeğin farklı tezahürleridir sadece. Eril tahakkümün dilinin inşa yöntemleriyle ilgili çok fazla veri sunmuş olan bu saha, erkeklik krizinin küresel düzlemde yaşanan dönüşüm boyutunun taşrada henüz hissedilir boyutta olmadığını, kısmi benzerlikler taşıdığını göstermiştir. Örneğin hala aile şirketlerinde erkeklerin hakimiyeti devam etmektedir. Klasik ataerkinin hala canlı olduğu taşra bize küresel düzlemdeki erkeklik krizinin temelinde yatan erkekliğin üstünlüğünün aşınmasına verilen şiddet içeren, reaksiyoner erkekliğin en temel nedeninin güç kaybı olabileceğine dair önemli bir gerçeklik sunmaktadır. Taşrada eril dilin "biraderliği" sosyal hayatı düzenlemektedir. Kandiyoti'nin erkeğin kadınlar karşısında güç kaybetmesine verdiği tepki olarak gördüğü "eril restorasyon" sürecinde yaşanan bu dönüşümü daha iyi anlamak için bu dönüşümün henüz hissedilir olmadığı alanlara bakmak işlevsel olacaktır. Berktaş bu sürece karşı alınması gereken tedbiri şu şekilde açıklamaktadır:

"Küresel eril restorasyon çabasının sağcı muhafazakâr otoriterlik ile ilişkisi, toplumsal cinsiyet düşmanlığı ve kazanılmış hakları koruma zorunluluğu kadın hareketini kesişimsel alanları genişletmek için daha geniş ittifaklar arama ve politik dayanışmayı gerçekleştirme göreviyle yüz yüze bırakıyor (Berktaş, 2020)."

"Küresel eril restorasyonun" toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine yönelik bakış açısını daha iyi anlamak için yerelin işbirlikçi kadınlıklarına bakmak kadınlar arası ittifakı ve dayanışmayı genişletebilecek ve geliştirebilecek yöntemlerin keşfi için uygun zemini sunabilmektedir. Türkiye'de toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine dair bazı şeylerin nasıl bir türlü değiştirilemediğinin ipuçları işbirlikçi kadınlıkların benimsediği ya da benimsediğinin bile farkında olmadığı rollerde saklı gibi görünmektedir.

KAYNAKÇA

- Altındal, Y. (2021). Ne kadar erkeksin? Hegemonik erkeklik kavramının sosyolojik irdelenmesi. *International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal*, 7(53), 3417-3427. <https://doi.org/10.31576/smryj.1261>
- Assmann, J. (2001). *Kültürel bellek: Eski kültürlerde yazı, hatırlama ve politik kimlik*, Ayrıntı Yayınları.
- Béaud, S. (1996). L'usage de l'entretin en Sciences Sociales. *Politix*, (35), 226-257. <https://doi.org/10.3406/polix.1996.1966>
- Berktaş, F. (2020). Düünden bugüne Nafile Biraderlik Sözleşmesi (Ed.), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-Feminizm* içinde (ss. 560-577). İletişim.
- Berktaş, F. (2006). *Tarihin cinsiyeti*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Borkowska, K. (2020). Approaches to studying masculinity: A nonlinear perspective of theoretical paradigms. *Men and Masculinities*, 23(3-4), 409-424. <https://doi.org/10.1177/1097184X18768376>
- Bourdieu, P. (2015). *Eril tahakküm*. (Çev. Yılmaz, B.). Bağlam Yayınları.
- Bozok, M. (2019). Raewyn Connell ve erkeklik çalışmalarının köşe taşı çalışması olarak erkeklikler. (Kitap İncelemesi) *ViraVerita E-Journal: Interdisciplinary Encounters*, (9), 199-205.
- Bozok, M. (2018). Türkiye'de ataerkillik, kapitalizm ve erkeklik ilişkilerinde biçimlenen babalık. *Fe Dergi*, 10(2), 31-42. https://doi.org/10.1501/Fe0001_0000000207
- Bozok, M. (2009). Erkeklik incelemeleri alanındaki başlıca kuram ve yaklaşımların sosyalist feminist bir eleştirisine doğru, *VI. Ulusal Sosyoloji Kongresi: Toplumsal Dönüşümler ve Sosyolojik Yaklaşımlar*, Adnan Menderes Üniversitesi (431- 445).
- Coles T. (2009). Negotiating the field of masculinity: The production and reproduction of multiple dominant masculinities. *Journal of Men and Masculinities*, 12(1), 30-44. <https://doi.org/10.1177/1097184X07309502>
- Coles, T. (2008). Finding space in the field of masculinity: Lived experiences of men's masculinities. *Journal of Sociology*, 44(3), 233-248.
- Connell R. W. (1998). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar: Toplum, kişi ve cinsel politika*. (Çev. Soydemir, C.) Ayrıntı Yayınları.
- Connell R. W. (1987). *Gender and power: Society, the person and sexual politics*, Blackwell Publishing.
- Connell R. W. ve Messerschmidt J. W (2005). Hegemonic masculinity: Rethinking the concept, *Gender and Society*, 19(6), 829-859. <https://doi.org/10.1177/0891243205278639>
- Creswell, J. W. (2018). *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşımına göre nitel araştırma ve araştırma deseni*. (Çev.: Bütün, M. ve Demir, S. B.) Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Demetriou D. Z. (2001). Connell's concept of hegemonic masculinity: A critique. *Theory and Society*, 30(3), 337-361. <https://doi.org/10.1023/A:1017596718715>
- Demez, G. (2005). *Kabadayıdan sanal delikanlıya değişen erkek imgesi*, Babil Yayınları.
- Demirci, K. (2021). Reklamlarda erkeklik: Pizza reklamlarındaki konuşan animasyon karakter bize erkeklikle ilgili neler söylüyor? *Moment Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 8(2), 459-479. <https://doi.org/10.17572/mj2021.2.459479>
- Eagleton, T. (2005). *İdeoloji* (Çev. Özcan, M.) Ayrıntı Yayınları.

- Erbuğ, E. (2021). Özel alanda erkekliğin yeniden inşasını anlamak: Home office çalışan erkekler, *Moment Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 8(1), 25-46. <https://doi.org/10.17572/mj2021.1.2546>
- Foucault, M. (2014). *Özne ve İktidar: Seçme Yazılar*, (Çev: Ergüden, I. ve Akinhay, O.) Ayrıntı Yayınları.
- Halbwachs, M. (2017). *Kolektif Hafıza*, (Çev. Barış, B.) Heretik Yay.
- Halbwachs, M. (2016). *Hafızanın Toplumsal Çerçevesi*, (Çev. Uçar, B.) Heretik Yay.
- Halbwachs, M. (1997). *La mémoire collective*, Albin Michel Yay.
- Kandiyoti, D. (2019). Mainstreaming men and masculinities: Technical fix or political struggle, masculinities. *A Journal of Identity and Culture*, (12), 30-41.
- Kandiyoti, D. (1988). Bargaining with patriarchy. *Gender and Society*, 2(3), 274-290. <https://doi.org/10.1177/089124388002003004>
- Kimmel, S.M. (2013), *Homofobi olarak erkeklik: Toplumsal Cinsiyet İnşasında Korku, Utanç ve Sessizlik* (Çev. M. Bozok) *Fe Dergi*, 5(2), 92-107. https://doi.org/10.1501/Fe0001_0000000102
- Kuş, E. (2012). *Nicel-Nitel araştırma teknikleri: Sosyal bilimlerde araştırma teknikleri nicel mi? Nitel mi?*. Anı Yayıncılık.
- Kümbetoğlu, B. (2021). *Sosyolojide ve antropolojide niteliksel yöntem ve araştırma*, Bağlam Yayınları.
- Messerschmidt, J. W. (2019). Hegemonik Erkeklik: Formülasyon, Yeniden Formülasyon ve Genişleme, (Çev. Eleştirel Erkeklik İncelemeleri İnsiyatifi) Ed. Erkol, Ç. G. ve Sünbülüoğlu, N.Y. Özyeğin Üniversitesi Yayınları.
- Nora, P. (2006). *Hafıza Mekanları*, (Çev. Özcan, M. E.) Dost Kitabevi.
- Nora, P. (2005). Profane et sacré en république. *Médium*, 4, 22-31. <https://doi.org/10.3917/mediu.004.0022>
- Özbay, C. (2019). *Erkeklikler Dili Düşünce*, <https://m.bianet.org/bianet/kadin/204780-erkeklikler-dile>
- Sancar, S. (2012). *Türk modernleşmesinin cinsiyeti: Erkekler devlet kurar, kadınlar aile*, İletişim Yay.
- Sancar, S. (2008a). *Erkeklik: İmkansız iktidar*, Metis Yay.
- Sancar, S. (2008b). *İdeolojinin serüveni yanlış bilinç ve hegemonyadan söyleme*, İmge Kitabevi.
- Schippers, M. (2007). Recovering the feminine other: Masculinity, femininity and gender hegemony. *Theory and Society*, 36(1), 85–102. <https://doi.org/10.1007/s11186-007-9022-4>
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal bilimler araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.